

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ANADOLU AĞIZLARINDA ÜNSÜZ DÜŞMELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra TÜRKMEN

Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ANADOLU AĞIZLARINDA ÜNSÜZ DÜŞMELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra TÜRKMEN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ŞİMŞEK UMAÇ

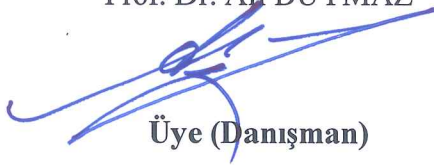
Balıkesir, 2019

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 201612511011 numaralı Büşra Türkmen'in hazırladığı "Anadolu Ağızlarında Ünsüz Düşmeleri" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 11.06.2019 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Üye (Danışman)

Dr. Öğr. Üy. Zeynep ŞİMŞEK UMAÇ

Üye

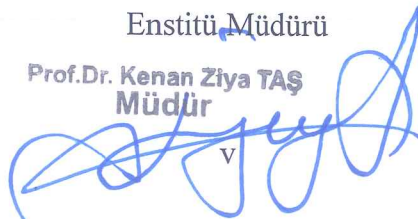
Dr. Öğr. Üy. Serpil Ersöz

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

09.07/2019

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ
Müdür

ÖN SÖZ

Türk diline ait metinler Eski Türkçe döneminden başlayarak farklı coğrafyalarda, farklı tarih, toplumsal şartlar, farklı milletler ve onların dilleri, kültürleri etkisinde gelişmiş ve günümüze ulaşmıştır. Yazı dili ve konuşma dili olarak iki koldan da gelişmeyi sürdüren Türk dili de diğer yazı dilleri gibi önce konuşma dili olarak kullanım sahasına çıkmış, belli aşamalar geçirerek yazı dili hâline gelmiştir. Türkiye Türkçesi yazı dilinin bağlı olduğu Oğuz Türkçesi 11. yüzyılda henüz yazı dili haline gelmemişti. 13. yüzyıldan sonra yazı dili haline gelen Oğuz Türkçesi'nin ilk döneminin adı, Türkoloji literatüründe yaygın olarak geçen adıyla, Eski Anadolu Türkçesidir. Eski Anadolu Türkçesi, bugünkü Türkiye Türkçesi yazı dilinin temelidir. Hem Türkiye Türkçesi yazı dili hem de Türkiye Türkçesi ağızları, Eski Anadolu Türkçesi döneminden izler taşımaktadır.

Anadolu ağızları üzerine bugüne kadar yapılmış birçok araştırma vardır. Bu araştırmaların başlangıcını 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar götürebiliriz. Anadolu ağızları üzerine ilk çalışmalar yabancı araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Sonraları ülkemizde de bu alana gereken önem vermeye başlanmış ve birçok araştırmacı Anadolu ağızları üzerinde çalışmalar yapmıştır. Derleme yayınları, sözlükler ve araştırmaların yanı sıra Anadolu ağızları üzerine monografik çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalar Anadolu ağızlarının gramerinin ve ağız atlaslarının oluşturulmasında faydalı olacaktır. Ancak Anadolu ağızlarının bir grameri henüz yazılamamıştır. Aynı zamanda Anadolu ağızlarının sınıflandırılması konusu üzerinde de durulmuştur. Bu çalışmada Leyla Karahan'ın sınıflandırması esas alındı.

Anadolu ağızlarıyla ilgili olan bu çalışmaların çeşitliliği bizi de monografik bir çalışma yapmaya götürdü. Ağızların sınıflandırılmasında ve nitelendirilmesinde

önemli bir konu olan *ünsüz düşmesi*yle ilgili pek çok bilgiyi toplamaya çalıştık. Ünsüz düşmesi konusu seçerek, bu alanda yapılan çalışmaları gözden geçirmeyi hedefledik.

Bu çalışmada ses olaylarından ünsüz düşmesinin Anadolu ağızlarında nasıl ve ne şekillerde meydana geldiği üzerinde durulmuştur. Buna göre hangi seslerin, hangi koşullar altında düştüğü tespit edilmeye çalışılmış ve bu tespit sonucunda sesler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada Anadolu ağızları üzerine daha önce yapılan araştırmaların bir kısmı temel alınmış olup her ilin ağızı incelemeye dâhil edilmemiştir.

Çalışmanın *Giriş* bölümünde tezin yazılış nedenlerinden söz edilmiş ve tezle ilgili tanımlara verilmiştir. İkinci bölüm olan *İlgili Alanyazın*'da tezle ilgili araştırmalara kısaca yer verilmiştir. Üçüncü bölüm olan *Yöntem* bölümünde araştırma modelinden söz edilmiştir. *Ünsüz Düşmeleri* adlı dördüncü bölümde ünsüz düşmelerinin türlerine ve örneklerine yer verilmiştir. *Sonuç* bölümünde ise örnekler üzerinden elde edilen bilgiler değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Bu tezi oluştururken, tezimin her aşamasında bana yardımcı olan sevgili hocam Dr. Öğr. Üy. Zeynep Şimşek Umaç'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bu yolda ilerlemek isteğimi her zaman takdir eden, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, çocukları olmaktan gurur duyduğum sevgili aileme de sonsuz teşekkür ederim.

Büşra TÜRKMEN

Balıkesir, 2019

ÖZET

ANADOLU AĞIZLARINDA ÜNSÜZ DÜŞMELERİ

TÜRKMEN, Büşra

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ŞİMŞEK UMAÇ

2019, xvi + 76 sayfa

Anadolu ağızları üzerine yapılmış birçok araştırmanın temel amacı Türk dilinin yapısını tam olarak ortaya koymaya çalışmaktır. Bu çalışmanın da temel amacı Türk diline ve Türk dili araştırmalarına katkı sağlayabilmektir.

Anadolu ağızlarının ses bilgisi özelliklerinden ünsüz düşmelerinin hangi sebeplere bağlı olarak gerçekleştiğini, Anadolu ağızlarındaki ünsüzlerin hangi durumlarda ve nasıl düştüğünü, bu düşmelerin yaygın olup olmadığının incelenmesi bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada ünsüz düşmeleri erime, büzülme-derilme ve yutulma olayları çerçevesinde incelenmiştir. Buna göre ünsüz düşmeleri karakteristik olanlar ve karakteristik olmayanlar olarak ayrılmıştır. Seslerin hangi ağız bölgelerinde daha çok düştüğü üzerinde durulmuş ve bu düşmeler ünsüzlerin özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelere uygun örnekler verilmeye çalışılmış, örneklerin tamamı Anadolu ağızları üzerine yapılmış ve tarafımızdan incelenen belirli çalışmalardan elde edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Ağız, Anadolu Ağızları, Ağız Araştırmaları, Ünsüz Düşmesi.

ABSTRACT

CONSONANT DELECTION IN THE ANATOLIA DİALECTS

TÜRKMEN, Büşra

MA, The Department of The Turkish Language and Literature

Adviser: Dr. Öğr. Üy. Zeynep ŞİMŞEK UMAÇ

2019, xvi + 76 pages

The main aim of many researches on Anatolian dialects is to try to reveal the structure of Turkish language. The main purpose of this study is to contribute to Turkish language and Turkish language researches.

The main subject of this study is to examine the consonants of the Anatolian dialects from the phonological characteristics, depending on the reasons for which they occur, how and in which situations the consonants in the Anatolian dialects fall, and whether these falls are common.

In this study, consonant falls were examined within the framework of melting, shrinkage and swallowing phenomena. Accordingly consonant falls are divided into characteristic and non-characteristic. It has been emphasized in which mouth regions the sounds have decreased more and these drops have been evaluated according to the characteristics of consonants. Samples that are suitable for these evaluations were tried to be given, all of the samples were made on Anatolian dialects and obtained from certain studies examined by us.

Key Words: Dialect, Anatolian Dialects, Dialect Researches, Consonant deletion.

Anne ve babama...

İçindekiler

ÖN SÖZ	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
KULLANILAN TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ	xii
TARANAN METİNLER VE KISALTMALARI.....	xiv
DİĞER KISALTMALAR.....	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç	1
1.3. Önem	1
1.4. Varsayımlar	2
1.5. Sınırlılıklar.....	2
1.6. Tanımlar	2
1.6.1. Ağız.....	2
1.6.1.2. Anadolu Ağızları.....	3
1.6.2.1. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması.....	4
1.6.3. Ses.....	7
1.6.4. Ünsüz Sesler	8
1.6.4.1. Ünsüzlerin Sınıflandırılması	8
1.6.4.2. Anadolu Ağızlarında Ünsüzler	14
1.6.5. Ünsüz Düşmesi	16
1.6.5.1. Ünsüz Düşmelerinin Türleri	17
1.6.5.1.1. Erime.....	17
1.6.5.1.2. Büzülme-Derilme.....	17
1.6.5.1.3. Yutulma	17
1.2.5.1.4. Ön Ses Düşmesi (apheresis)	17
1.2.5.1.5. İç Ses Düşmesi (syncope).....	18
1.2.5.1.6. Son Ses Düşmesi (apocope).....	18
1.2.5.1.7. Ünsüz Yitimi.....	18
1.2.5.1.8. Hece Kaynaşması.....	19
1.2.5.1.9. Ünsüz Tekleşmesi	19
1.2.5.1.10. Hece Yutumu	19

2. İLGİLİ ALANYAZIN	19
2.1. Kuramsal Çerçeve	19
2.2. İlgili Araştırmalar	20
3. YÖNTEM.....	21
3.1. Araştırmanın Modeli	21
3.2. Bilgi Toplama Kaynakları	22
4. ÜNSÜZ DÜŞMELERİ.....	23
4.1. Yaygın Görülen Ünsüz Düşmeleri	23
4.1.1. Sözcük Başında Ünsüz Düşmeleri	23
4.1.1.1. Yutulma	23
4.1.1.1.1. ğ sesinin yutulması ($\emptyset < \check{g} < \dot{g}$)	23
4.1.1.1.2. h sesinin yutulması ($V < hV$).....	24
4.1.1.1.3. k sesinin yutulması ($V < kV$).....	25
4.1.1.1.4. y sesinin yutulması ($V < yV$).....	26
4.1.2. Sözcük İçinde Ünsüz Düşmeleri	27
4.1.2.1. Erime	27
4.1.2.1.1. f sesinin erimesi ($V < Vf$)	27
4.1.2.1.2. g sesinin erimesi ($\emptyset < y < g$)	27
4.1.2.1.3. ğ sesinin erimesi ($\emptyset < \check{g} < \dot{g}$)	28
4.1.2.1.4. h sesinin erimesi ($V < Vh$).....	30
4.1.2.1.5. k sesinin erimesi ($V < V\check{k}$).....	32
4.1.2.1.6. k sesinin erimesi ($V < V\dot{k}$).....	34
4.1.2.1.7. l sesinin erimesi ($V < Vl$).....	35
4.1.2.1.8. n sesinin erimesi ($V < Vn$).....	36
4.1.2.1.9. ŋ sesinin erimesi ($V < V\eta$).....	38
4.1.2.1.10. r sesinin erimesi ($V < Vr$)	38
4.1.2.1.11. v sesinin erimesi ($V < Vv$).....	40
4.1.2.1.12. y sesinin erimesi ($V < Vy$).....	41
4.1.2.2. Büzülme-Derilme	44
4.1.2.2.1. g sesinin büzülüp derilmesi ($\emptyset < y < g$)	44
4.1.2.2.2. ğ sesinin büzülüp derilmesi ($\emptyset < \check{g} < \dot{g}$)	44
4.1.2.2.3. h sesinin büzülüp derilmesi ($V < VhV$).....	50
4.1.2.2.4 n sesinin büzülüp derilmesi ($V < VnV$).....	54

4.1.2.2.5. ɲ sesinin büzülüp derilmesi (V < VnV).....	55
4.1.2.2.6. v sesinin büzülüp derilmesi (V < VvV).....	55
4.1.2.2.7. y sesinin büzülüp derilmesi (V < VyV).....	57
4.1.2.3. Yutulma	61
4.1.2.3.1. h sesinin yutulması (V < hV).....	61
4.1.3. Sözcük Sonunda Ünsüz Düşmeleri	61
4.1.3.1. Erime	61
4.1.3.1.1. ğ sesinin erimesi (Ø < ğ < g)	61
4.1.3.1.2. h sesinin erimesi (V < Vh).....	61
4.1.3.1.3. l sesinin erimesi (V < Vl).....	62
4.1.3.1.4. n sesinin erimesi (V < Vn).....	63
4.1.3.1.5. r sesinin erimesi (V < Vr)	63
4.1.3.1.6. y sesinin erimesi (V < Vy).....	65
4.2. Az Görülen Ünsüz Düşmeleri	66
4.2.1. Sözcük Başında Ünsüz Düşmeleri	66
4.2.1.1. Yutulma	66
4.2.1.1.1. v sesinin yutulması (V < vV).....	66
4.2.2. Sözcük İçinde Ünsüz Düşmeleri	66
4.2.2.1. Erime	66
4.2.2.1.1. m sesinin erimesi (V < Vm).....	66
4.2.2.1.2. ş sesinin erimesi (V < Vş).....	66
4.2.2.1.3. z sesinin erimesi (V < Vz)	66
4.2.2.2. Büzülme-Derilme	67
4.2.2.2.1. b sesinin büzülüp derilmesi (V < VbV).....	67
4.2.2.2.2. f sesinin büzülüp derilmesi (V < VfV)	67
4.2.2.2.3. z sesinin büzülüp derilmesi (V < VzV)	67
4.2.2.3. Yutulma	67
4.2.2.3.1. m sesinin yutulması (V < mV).....	67
4.2.2.3.2. d sesinin yutulması (V < dV).....	68
4.2.2.3.3. ğ sesinin yutulması (Ø < ğ < ğ)	68
4.2.2.3.4. s sesinin yutulması (V < sV).....	68
4.2.3. Sözcük Sonunda Ünsüz Düşmeleri	69
4.2.3.1. Erime	69

4.2.3.1.1. p sesinin erimesi ($V < V_p$).....	69
4.3. Ünsüz Yitimi	69
4.4. Hece Kaynaşması	69
4.5. Ünsüz Tekleşmesi.....	69
4.6. Hece Yutumu.....	69
SONUÇ	70
KAYNAKÇA.....	74

KULLANILAN TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ā: uzun a

ē: uzun e

ä: açık e

á: a-e arası ünlü

ī: uzun ı

î: uzun i

í: ı-i arası ünlü

ō: uzun o

ō̄: uzun ö

ó: o-ö arası ünlü

ū: uzun u

ū̄: uzun ü

ú: u-ü arası ünlü

è: kapalı e

ǰ: art damak g sesi

ǰ̣: art damak k sesi

ŋ: damak n'si

ħ: art damak h ünsüzü

ħ̣: gırtlak h ünsüzü

Ç: ç-c arası ünsüz

K: k-g arası ünsüz

P: p-b arası ünsüz

Ø: Olmayan, düşmüş, kaybolmuş sesi gösterir.

(): Diftong.

(): Ulama işareti.

TARANAN METİNLER VE KISALTMALARI

ADÜM I: Ahmet Caferoğlu, Anadolu Diyalektolojisi Üzerine Malzeme I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994

BalıA: Hüseyin Kahraman Mutlu, Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2008

BarYA: Zeynep Korkmaz, Bartın ve Yöresi Ağızları,

DİA: Münir Erten, Diyarbakır Ağzı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994

ErziA: Efrasiyap Gemalmaz, Erzurum İli Ağızları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995

KİA: Ahmet Bican Ercilasun, Kars İli Ağızları, Ankara: , 1983

NevYA: Zeynep Korkmaz, Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994

RİA: Turgut Günay, Rize İli Ağızları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003

SİYA: Necati Demir ve Ülker Şen, Sivas İli ve Yöresi Ağızları, Ankara: Gazi Kitabevi, 2006

TİYA: Necati Demir, Tokat İli Ağızları, Ankara: Gazi Kitabevi, 2006

TYA: Necati Demir, Trabzon İli Ağızları, Ankara: Gazi Kitabevi, 2006

UA: Kemal Edip Kürkçüoğlu, Urfa Ağzı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1991

UŞİA: Gürer Gülsevin, Uşak İli Ağızları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002

DİĞER KISALTMALAR

Afy.: Afyon ağzı

Ayd.: Aydın ağzı

Bal.: Balıkesir ağzı

Bar.: Bartın ağzı

Bur.: Burdur ağzı

Den.: Denizli ağzı

Diy.: Diyarbakır ağzı

Erz.: Erzurum ağzı

Isp.: Isparta ağzı

İzm.: İzmir ağzı

Kars: Kars ağzı

Küt.: Kütahya ağzı

Man.: Manisa ağzı

Muğ.: Muğla ağzı

Nev.: Nevşehir ağzı

Riz.: Rize ağzı

Siv.: Sivas ağzı

Tok.: Tokat ağzı

Trab.: Trabzon ağzı

Şur.: Şanlıurfa ağzı

Uş.: Uşak ağzı

V: Vokal, ünlü

s. : Sayfa

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Bu çalışmanın temel problemi, Anadolu ağızlarında ünsüz düşmesinin hangi şartlarda ve nasıl gerçekleştiğini tespit edebilmektir. Anadolu ağızlarındaki ünsüzlerin hangi niteliklere bağlı olarak düştüğünü ve bu düşme olayının hangi ünsüzlerde yaygın olduğunu, hangi ünsüzlerde yaygın olmadığını belirleyebilmektir. Sözcüğün başında, içinde veya sonundaki düşmelerin erime, büzülme-derilme ve yutulma olarak adlandırılan yollardan hangileriyle düştüğünü tespit edebilmek ve bir sonuca ulaşmaktır.

1.2. Amaç

Bu çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- Anadolu ağızlarında hangi ünsüzlerin düşmesi yaygındır?
- 2- Anadolu ağızlarında yaygın olarak düşen ünsüzler ortak özelliklere sahip midir?
- 3- Ağız sınıflandırmasında ünsüz düşmesinin yeri nedir?
- 4- Ünsüz düşmeleri her zaman bir sebebe bağlanabilir mi?

1.3. Önem

Divanü Lügati't-Türk'te Kaşgarlı Mahmut Oğuz dilinin diğer dillerden daha yeğ olduğundan ve Oğuz dilinin söyleyiş kolaylığını esas aldığından bahseder (Korkmaz 2017: 244). Bu nedenle ses olayları fazlaca görülmektedir. Bu ses olaylarından biri de ünsüz düşmesidir.

Ünsüz düşmeleri kimi zaman Anadolu ağızlarını sınıflandırmada kimi zaman da karakteristik ağız özelliklerini belirlemede kullanılmıştır. Dolayısıyla ünsüz düşmesi bu yönüyle incelenmeye değer bulunmuştur.

1.4. Varsayımlar

Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden 23 Oğuz boyu olduğu kabul edilmektedir. Bu boyların Anadolu'da oluşturduğu dilin ve kültürün Eski Anadolu Türkçesinden başlayarak yazı dilinin şekillendirdiği düşünülmektedir. Buna göre;

1- Anadolu ağızlarında meydana gelen ünsüz düşmelerinin benzer veya farklı oluşu Eski Anadolu Türkçesi dönemine ve Anadolu ağızlarının oluşum sürecine dayandırılabilir.

2- Anadolu ağızlarında ünsüz düşmesi olayına çokça rastlanır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma, Anadolu ağızları üzerinde daha önce yapılmış olan araştırmalar, Anadolu ağızları hakkında yazılmış lisansüstü tezler ve makaleler ele alınarak ses olaylarından yalnızca ünsüz düşmesi olayı ele alınarak hazırlanmıştır. Ünsüz düşmesi türlerinden erime, büzülme-derilme ve yutulma olayları üzerinde durulacaktır. Ünsüz yitimi, hece kaynaşması, ünsüz tekleşmesi ve hece yutumu türlerine de birkaç örnek verilecektir.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Ağız

Ergin, “Ağız, bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollara, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır” (Ergin 2011: 10) diyerek ağız sözcüğü için kapsamlı ve anlaşılır bir tanım yapmıştır.

Bu kavram üzerine birçok tanım yapılmıştır.

Korkmaz ağız sözcüğünü bir dile ya da lehçeye bağlı, daha küçük yerleşim yerlerinde kullanılan, yazı diline göre bazı farkları olan konuşma birimleri olarak tanımlayıp, Anadolu ağızlarından örnekler vermiştir (Korkmaz 1992: 4).

Hatipoğlu ağız sözcüğünün tanımını anadilin içinde ses ve yapı bakımlarından anadilden küçük farklarla ayrılan konuşma biçimleri olarak yapmıştır (Hatipoğlu 1972: 11-12).

Vardar'a göre ağız kavramını bir dil veya lehçe içindeki konuşma biçimlerinin, söyleyiş şekillerinin çeşitlilik göstermesi ve lehçeye göre daha dar bir alanda konuşulan dil olarak tanımlamıştır (Vardar 2007: 14).

Sonuç olarak ağız, belirli sınırlar içinde bulunan bir insan grubunun konuştuğu dilin bölgeden bölgeye çeşitlilik gösteren halk diline verilen isimdir (Demir 2002, 114). Temelde yazı diline bağlı ağızlar, birbiri içinde ses, şekil vb. gibi farklılıklara sahiptirler.

1.6.1.2. Anadolu Ağızları

“Eski Anadolu Türkçesi veya Eski Türkiye Türkçesi diye adlandırdığımız yazı dili, bilindiği gibi, Anadolu ve Rumeli bölgesinde ve Oğuz-Türkmen lehçesi temelinde kurulup gelişmiş olan Türk yazı dilinin 13.-15. yüzyıllar arasını kapsayan ilk dönemidir” (Korkmaz 2007: 151). Bu tanımdan anlaşılacağı gibi Eski Anadolu Türkçesi (EAT), hem kuruluş yeri bakımından hem de Anadolu'ya göç eden Oğuzların dillerinin çeşitlilikleri bakımından günümüz Anadolu ağızlarının temelini oluşturmaktadır. Anadolu'ya göç eden 23 Oğuz boyunun kullandığı dil ile meydana gelen Eski Anadolu Türkçesi bazı küçük farklarla Anadolu ağızlarının kaynağı kabul edilmektedir. “Bu durum ses bilgisi, şekil bilgisi ve kelime hazinesi açısından, birbiriyle ortaklaşan temel özellikler yanında, ağız ayrılıklarından kaynaklanan farklı birtakım özelliklerin de yer almasına yol açmıştır (Korkmaz 2007: 641)”. Birçok araştırmacı Anadolu ağızlarının kaynağını Eski Anadolu Türkçesine bağlamaktadır. Bu konuyu Korkmaz “Türk Dilinin Eski Kültür Mirasının Anadolu Ağızlarındaki Devamı” adlı makalesinde açıklamaya çalışmıştır. Anadolu ağızlarının bu durumunu üç bölüme ayırarak incelemiştir. Ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı bölümlerinde Eski Anadolu Türkçesi ile Anadolu ağızlarından örnekler vererek benzer özelliklerini göstermiştir (Korkmaz 2007: 642-645-648).

Korkmaz yine, Anadolu ve Rumeli ağızları hakkında şu tanımları yapmıştır: “Anadolu ve Rumeli ağızları, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde, Türkiye Türkçesi

yazı dilinden ses bilgisi, şekil bilgisi özellikleri ve söz varlığı açısından birçok yönde ayrılıklar gösteren bir ağızlar topluluğudur” (Korkmaz 2015: 342). Çalışmamızın temelini Anadolu ağızları oluşturduğu için Rumeli ağızları konu dışında bırakılmıştır.

Sonuç olarak Anadolu ağızları şu şekilde tanımlanabilir:

Türkiye Türkçesinin bölgelerinde varlığını koruyarak devam eden, halk arasında konuşulan ve temellerini Eski Anadolu Türkçesi dönemine dayandırdığımız ağızlar topluluğuna Anadolu ağızları denir. Aynı zamanda bazı araştırmacılar Anadolu ağızları teriminin yerine Türkiye Türkçesi ağızları terimini de kullanmaktadır.

1.6.2.1. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması

Anadolu ağızlarının sınıflandırılması üzerine yapılan ilk çalışmalar yabancı araştırmacılara aittir. İlk yapılan sınıflandırma denemesini İ. Kúnos yapmıştır. İlk yerli sınıflandırma denemesini de Ahmet Caferoğlu yapmıştır. Ancak çalışmamızda kullandığımız sınıflandırma Leyla Karahan’ın sınıflandırmasıdır. Karahan bu çalışmasını hazırlarken kendi dönemine kadar olan çalışmaları incelemiş ve dilbilgisel ölçütler getirerek bu sınıflandırmayı oluşturmuştur. Karahan'ın yaptığı bu sınıflandırmaya göre Anadolu ağızlarını üç ana başlık altında toplamıştır. Ana ağız grubu olarak ayırdığı grupları belirlerken kullandığı ölçütler kısaca şunlardır:

Ses Bilgisi Bakımından

1. Alınma kelimelerdeki uzun ünlülerin normal süreli ünlüye dönüşmesi
2. Kalınlık-incelik bakımından ünlü benzeşmesi
3. Kök ve ek ünlülerinde meydana gelen ve sebebi belli olmayan kalınlaşmalar
4. Kök ve ek ünlülerinde meydana gelen ve sebebi belli olmayan incelmeler
5. Çok heceli kelimelerin sonundaki “ı, u, ü” ünlülerinin “i” ünlüsü ile karşılanması
6. Alınma kelimelerde ünlü incilmesi ile meydana gelen uyum değişmesi

7. İlk hecede bulunan yuvarlak ünlülerin düzleşmesi
8. Ek ünlülerinde meydana gelen yuvarlaklaşmalar
9. Ünlü-ünsüz uyumsuzluğu
10. Arka ve orta damak geniz ünsüzü “ŋ”nin korunması veya kaybolması
11. Ön damak ünsüzü “g”nin iki ünlü arasında ve hece sonunda korunması
12. Belirli bazı kelimelerde ön ses “y” ünsüzünün düşmesi
13. Patlayıcı ünsüzlerin ikizleşmesi
14. Belirli bazı ünsüzlerin kelime içinde yer değiştirmesi

Şekil Bilgisi Bakımından

1. Teklik 1. 2. ve 3. şahıs zamirlerinin yönelme hâli çekimindeki değişimler
2. “öyle”, “böyle” kelimelerindeki ses değişimleri
3. Zamir kökenli çokluk 2. şahıs eki ile bildirme ekinin yapısı
4. Çokluk 2. şahıs iyelik eki ile iyelik kökenli şahıs ekinin yapısı
5. Şimdiki zaman ekinde meydana gelen ses değişimleri
6. Duyulan geçmiş zaman ekinin tek şekilli olması
7. Teklik ve çokluk 1. şahıs emir eklerindeki ses değişimleri
8. İstek eki –a/-e’nin işleklilik derecesindeki farklılıkları

Söz Dizimi

1. Soru cümlesinin vurgu ile kurulması (Karahan 2014).

Karahan tüm bu ölçütleri kullanarak Anadolu ağızlarını 3 ana gruba ayırmıştır. Bu sınıflandırma aşağıdaki gibidir:

Doğu Grubu Ağızları

1. Alt Grup: Ağrı, Van, Muş, Bitlis, Bingöl, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Hakkâri, Urfa (Birecik, Halfeti hariç) Palu, Karakoçan (Elazığ) ağızları
2. Alt Grup: Kars (Ardahan, Posof hariç), Erzurum merkez, Aşkale, Ovacık, Narman, Pasinler, Horasan, Hınıs, Tekman, Karayazı, Erzincan merkez, Tercan, Çayırılı, Kemah, Refahiye, Gümüşhane ağızları
3. Alt grup: Ardahan, Posof (Kars), Artvin merkez, Şavşat, Yusufeli, Ardanuç (Artvin), Oltu, Tortum, Olur, Şenkaya, İspir (Erzurum) ağızları
4. Alt Grup: Kemaliye, İliç (Erzincan), Elazığ merkez, Keban, Baskil, Ağın, Harput (Elazığ), Tunceli ağızları (Karahana 2014: 96).

Kuzeydoğu Grubu Ağızları

1. Alt Grup: Trabzon, Rize merkez, Kalkandere, İkizdere, Gündoğu, Büyük köy (Rize) ağızları
2. Alt grup: Çayeli, Çamlıhemşin, Pazar, Ardeşen, Fındıklı (Rize) ağızları
3. Alt Grup: Arhavi, Hopa, Borçka, Kemalpaşa, Muratlı, Ortacalar, Göktaş, Camili, Meydancık, Ortaköy (Artvin) ağızları (Karahana 2014: 113).

Batı Grubu Ağızları

1. Alt Grup: Afyon, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa, Çanakkale, Denizli, Kütahya, Eskişehir, Isparta, İzmir, Manisa, Muğla, Uşak ve Nallıhan (Ankara) ağızları
2. Alt Grup: İzmit ve Sakarya ağızları
3. Alt Grup: Bolu (Göynük, Mudurnu, Seben, Kıbrısçık hariç), Zonguldak, Bartın, Kastamonu (Tosya hariç), Ovacık, Eskipazar (Çankırı) ağızları
4. Alt Grup: Beypazarı, Çamlıdere, Kızılcahamam, Güdül, Ayaş (Ankara), Göynük, Mudurnu, Seben, Kıbrısçık (Bolu), Çankırı (Ovacık, Eskipazar ve Kızılırmak hariç),

Tosya (Kastamonu), Boyabat (Sinop), Çorum merkez, İskilip (dağ köyleri hariç), Bayat, Kargı, Osmaniye (Çorum) ağızları

5. Alt Grup: Sinop (Boyabat hariç), Samsun (Havza, Ladik hariç), Ordu (Mesudiye hariç), Giresun (Şebinkarahisar ve Alucra hariç), Şalpazarı (Trabzon hariç)

6. Alt Grup: Havza, Ladik (Samsun), Amasya, Tokat, Sivas (Şarkışla, Gemerek hariç), Mesudiye (Ordu), Şebinkarahisar ve Alucra (Giresun), Malatya merkez, Hekimhan, Arapkir ağızları

7. Alt Grup: Tarsus (İçel), Ereğli, Konya merkez ilçesinin bazı yöreleri, Adana, Hatay, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman, Darende, Akçadağ, Doğanşehir (Malatya), Birecik, Halfeti (Urfa) ağızları

8. Alt Grup: Ankara merkez, Haymana, Bala, Şereflikoçhisar, Çubuk, Kırıkkale, Keskin, Kalecik, Kızılırmak (Çankırı), Çorum merkez ilçesi ile güneyindeki ilçeler, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Kayseri, Şarkışla, Gemerek ağızları

9. Alt Grup: Konya (merkez ilçesinin bazı yöreleri ve Ereğli hariç), İçel (Tarsus hariç) ağızları (Karahan 2014: 178).

1.6.3. Ses

Ses, en genel tanımıyla tek başına anlamları olmayan ancak birbirleriyle belirli kurallar dâhilinde birleştikleri zaman bir anlam ifade edebilen dilin en küçük birimleridir. Sesler tek başlarına bir anlam ifade etmezler. Birbiri ardına belirli bir düzende sıralanarak heceleri, heceler kelimeleri, kelimeler cümleleri, cümleler de daha büyük birimleri oluştururlar.

Dili yapı taşı olması bakımında önemli bir yere sahip olan ses için birçok tanım yapılmıştır.

Ergin, en küçük gramer birimlerinden en büyük gramer birliklerine kadar dilin tüm işleyişinin temelini sesin oluşturduğunu ifade etmektedir (Ergin 2011: 29). Bu bağlamda ses iletişimin de temelini oluşturur. Ancak her şeyin sesi farklıdır. İnsanlar her sesi çıkaramaz ya da her sesin manasını bilemezler. Anlayabildiğimiz daha doğrusu kavrayabildiğimiz sesleri çıkarabiliriz. Ancak tüm insanların

anlayabildiği ortak sesler vardır. Bu ortak sesler dışında her dilin kendine özgü sesleri de bulunmaktadır.

Hatipoğlu, ses için kısa ve genel bir tanım yaparak duyabildiğimiz her titreşime ses adını verdiğimiz ifade etmiştir (Hatipoğlu 1972: 105).

Vardar sesin tanımını yaparken, Hatipoğlu'nun tanımına ek olarak sesin akciğerlerden gelen hava etkisiyle oluştuğunu belirtmiştir (Vardar 2002: 167).

Karaağaç, herhangi bir nesnenin titreşimiyle, nesne ile hava arasında meydana gelen enerjiye ses dendiğini ifade etmiştir (Karaağaç 2010: 18-19).

Ses terimi için farklı birçok araştırmacı da tanım yapmıştır. Tüm bunları kapsayan, genel bir tanımı Türkçe Sözlük vermiştir. Türkçe Sözlükte (2011) sesin tanımı şu şekildedir: "1. Kulağın duyabildiği titreşim, seda, ün 2. **dil b.** Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda oluşturduğu titreşim 3. **mec.** Duygu ve düşünce 4. **mec.** Herhangi bir davranış, tutum karşısında uyanan ruhsal tepki: *Vicdanın sesi. Aklın sesi* 5. **müz.** Aralarında uyum bulunan titreşimler *ses çıkarmamak (veya etmemek) bir şeyi hoş görerek karşı çıkmamak, itiraz etmemek*" (s. 2077).

Türkçede sesler ünlüler ve ünsüzler olmak üzere temelde ikiye ayrılırlar. Ünlü sesler, akciğerden gelen havanın direkt olarak ağızdan çıkmasıyla oluşur. 8 tane ünlü ses vardır: a, e, ı, i, o, ö, u, ü. Ünsüzler ise bu 8 sesin dışında kalanlardır. Ünsüzler ses yolundan çıkarken bazı sekmelere uğrayarak çıkarlar (Ergin 2011: 36). Türkçede 21 tane ünsüz vardır: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z.

1.6.4. Ünsüz Sesler

Tüm dillerde ünsüzlerin ünlülere kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir (Karaağaç 2015: 33).

1.6.4.1. Ünsüzlerin Sınıflandırılması

Ünsüzler için çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır.

Ergin ünsüzleri seda bakımından, teşekkül noktası bakımından, temas derecesi bakımından üç bölümde incelemiştir. Seda bakımından ünsüzler sedalı ve sedasız olarak ikiye ayrılırlar. Sedalı yani ötümlü ünsüzler: b, c, d, g, ğ, ğ, j, l, m, n, ŋ, r, v, y, z ünsüzleridir. Sedasız yani ötümsüz ünsüzler: ç, f, h, ħ, k, k, p, s, ş, t ünsüzleridir. Bu ünsüzlerin birbiriyle karşılıkları da vardır: b-p, c-ç, d-t, g-k, ğ-k, ğ-ħ, j-ş, v-f, z-s. Teşekkül noktalarına göre ünsüzler dudak ünsüzleri (b, p, m), dış-dudak ünsüzleri (f, v), dış ünsüzleri (d, t, n, s, z), damak-dış ünsüzleri (c, ç, j, ş) ön damak ünsüzleri (g, k, l, r, y), arka damak ünsüzleri (ğ, ğ, ħ, k, ŋ) ve gırtlak ünsüzleri (h) olarak 7 başlık altında incelemiştir. Temas derecesi bakımından 3 başlıkta inceler: temas derecesi tam olanlar (b, c, ç, d, g, ğ, k, k, p, t), teşekküllerinde hava için dar bir geçit bulunanlar (f, ğ, h, ħ, j, s, ş, v, z) ve teşekkülünde hava için geniş bir yol bulunanlar (l, m, n, ŋ, r, y). Ergin tüm bu sınıflandırmanın yanında ünsüzleri nazal olup olmama durumlarına göre de ikiye ayırmıştır. Nazal olan sesleri m, n, ŋ olarak göstermiştir (Ergin 2011: 46-47-48).

Karaağaç ünsüzleri çıkış yerlerine göre ve boğumlanma biçimlerine göre ikiye ayırarak incelemiştir. Çıkış yerlerine göre ünsüzleri kendi içinde gruplandırmıştır: dudak sesleri, dış sesleri, damak sesleri. Bunları da kendi içinde ayırmıştır:

Dudak sesleri: 1- Çift dudak sesleri (b, p, m), 2- Dış-dudak sesleri (f, v)

Dış sesleri: 1- Dış sesleri (t, d, n, l), 2- Dış eti sesleri (ç, c, j, r, ş), 3- Dışler arası sesler (z, s)

Damak sesleri: 1- Ön damak sesleri (k, g, ğ, ŋ, h), 2- Art damak sesleri (k, ğ)

Boğumlanma biçimlerine göre ünsüzleri ise 3 grupta incelemiştir:

1- Patlamalılar: b-p, d-t, g-k, ğ-k

2- Sürtünmeliler: v, f, ş, s, c, ç, z, j

3- Sürtünmesizler:

a. Geniz sesleri: m, n, ŋ;

- b. Yan sesler: l
- c. Titrek sesler: r
- d. Kayıcılar veya yarı-ünlüleri: y (Karaağaç 2015: 34-41).

Aksan ünsüzleri çıkış biçimi ve çıkış yeri olarak öncelikle ikiye ayırmıştır. Bu sınıflandırmayı her ünsüz için sırasıyla çıkış biçimi, çıkış yeri ve ölümlülük durumu bakımlarından şu şekilde göstermenin daha uygun olacağı kanısındayız:

B: Bu ünsüz, ağız kanalında tam bir kapanmayla oluşur. Kapanmanın bitişiyle soluğumuz bir patlama biçiminde dışarı itilir. Bu sebeple patlamalı ünsüz de denilmektedir. Çıkış yeri bakımından çift dudak sesidir. Bu ses söylenirken iki dudağın sıkıca kapandığı, bunun sonucunda soluğun ve sesin bir patlama biçiminde çıkarıldığı göze çarpar. Ünlülerin çıkarılışı sırasında ses telleri titreşimli olduğu halde kimi ünsüzlerin çıkarılışında ses telleri durgundur. Bu açıdan ünsüzler ötümlü (titreşimli) ve ötümsüz (titreşimsiz) olmak üzere ikiye ayrılır. B ünsüzü ise ötümlü ünsüzler arasına girmektedir.

C: Bu ünsüz çıkış biçimi açısından kapanma-sürtünme sesleri ya da patlamalı-sızmalı olarak öteki kapanma ünsüzlerinden ayrılır. Çıkış yeri dişeti-damaktır. C ünsüzü ötümlüdür.

Ç: Bu ünsüz çıkış biçimi açısından kapanma-sürtünme sesleri ya da patlamalı-sızmalı olarak öteki kapanma ünsüzlerinden ayrılır. Çıkış yeri dişeti-damaktır. Ç ünsüzü ötümsüzdür.

D: Bu ünsüz, ağız kanalında tam bir kapanmayla oluşur. Kapanmanın bitişiyle soluğumuz bir patlama biçiminde dışarı itilir. Bu sebeple patlamalı ünsüz de denilmektedir. Kapanma ünsüzü olan bu sesin çıkış yeri diş ardıdır; dil ucu dişetlerine dayanarak çıkarılır. D ünsüzü ötümlüdür.

F: Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonucunda çıkarıldığı için bu adı alır. Bu ses; üst dişlerin alt dudağa saplanırcasına yapışması sonucunda, sürtünerek çıkarıldığı için sürtünücü adı verilir. Çıkış yeri bakımından diş-dudak ünsüzüdür. F ünsüzü ötümsüzdür.

G (önde): Bu ünsüz, ağız kanalında tam bir kapanmayla oluşur. Kapanmanın bitişiyle soluğumuz bir patlama biçiminde dışarı itilir. Bu sebeple patlamalı ünsüz de denilmektedir. Bu kapanma ünsüzü, damak sesidir. G ünsüzü öndeyken ötümlüdür.

G (artta): Bu ünsüz, ağız kanalında tam bir kapanmayla oluşur. Kapanmanın bitişiyle soluğumuz bir patlama biçiminde dışarı itilir. Bu sebeple patlamalı ünsüz de denilmektedir. Bu kapanma ünsüzü, damak sesidir. Bu kapanma ünsüzü, damak sesidir. g ünsüzü arttayken ötümsüzdür.

ğ: Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonucunda çıkarıldığı için bu adı alır. Deneysel sesbilim uzmanlarının Türkçede birçok sözcüklerin söylenişinde çıkarılmadığını ileri sürdükleri, genel olarak kendisinden önceki ünlünün uzatılması yoluyla bir ünlü uzamasına yol açtığını belirttikleri bu ses, sızıcı ve ötümlü bir yumuşak damak ünsüzüdür.

h: Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonucunda çıkarıldığı için bu adı alır. Çoğunlukla yabancı sözcüklerde bulunan bu ses bir gırtlak (daha doğrusu, sesyarığı) ünsüzü olup ötümsüzdür. Çıkarılışı sırasında ses telleri, soluma durumuna oranla daha yaklaşır, bir soluk gürültüsüyle çıkarılır.

j: Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonucunda çıkarıldığı için bu adı alır. Bu ünsüzün çıkış yeri dişeti-damaktır. j ünsüzü ötümlüdür.

k (önde): Bu ünsüz, ağız kanalında tam bir kapanmayla oluşur. Kapanmanın bitişiyle soluğumuz bir patlama biçiminde dışarı itilir. Bu sebeple patlamalı ünsüz de denilmektedir. Ötümsüz olan k ünsüzü, art ünlülerle bir araya geldiğinde dilsirtinin yumuşak damağa doğru yükselmesiyle oluşur.

k (artta): Bu ünsüz, ağız kanalında tam bir kapanmayla oluşur. Kapanmanın bitişiyle soluğumuz bir patlama biçiminde dışarı itilir. Bu sebeple patlamalı ünsüz de denilmektedir. Ötümsüz olan k, ön ünlülerle birlikteyken de dil önünün sertdamağa doğru tümsekleşmesiyle çıkarılır.

l (önde): Avurt ünsüzleri arasında sayılan bu ünsüz, dilucunun dişlere ya da damağa dokunuşu sırasında, soluğun ağız kanalını kapatan dilin iki yanından akarak

çıkartılmasıyla oluşur. Ötümlü bir ünsüz olan l, ön ünlülerle kurulan sözcüklerde dilucunun dişetlerine dokundurulmasıyla çıkarılır.

l (artta): Avurt ünsüzleri arasında sayılan bu ünsüz, dilucunun dişlere ya da damağa dokunuşu sırasında, soluğun ağız kanalını kapatan dilin iki yanından akarak çıkarılmasıyla oluşur. Ötümlü bir ünsüz olan l, art ünlülerle kuruluşunda ise Dilucu yine dişetlerine dokunurken dilsırtı damağa doğru yükselir.

m: Bu ünsüz, ağız kanalında tam bir kapanmayla oluşur. Kapanmanın bitişiyile soluğumuz bir patlama biçiminde dışarı itilir. Bu sebeple patlamalı ünsüz de denilmektedir. Çıkış yeri bakımından çift dudak sesleri söylenirken iki dudağın sıkıca kapandığı, bunun sonucunda soluğun ve sesin bir patlama biçiminde çıkarıldığı göze çarpar. m ünsüzü aynı zamanda burun sesidir, çıkışı sırasında, dudaklardaki kapanmayla birlike hava burun yoluyla çıkarılır; tınlama geniz boşluğunda oluşur. Ötümlüdür.

n: Bu ünsüz, yumuşak damağın alçalması, yutaktan gelen havanın hem ağza hem de burna geçirilmesiyle oluşur. Kapanma ağız kanalında gerçekleşir; tınlama daha çok burundadır. n ünsüzünün çıkış yeri dişetidir. Türkçede eskiden daha sık rastlanan ve yazıda gösterilen, bugünse yalnız kimi Anadolu ağızlarında geçen burun n'si –özel işaretiyle ɲ- yumuşak damak sesidir; n'nin bir çeşidi olan bu ünsüz, dil sırtının yumuşak damakta kapanma yapmasıyla oluşur.

p: Bu ünsüz, ağız kanalında tam bir kapanmayla oluşur. Kapanmanın bitişiyile soluğumuz bir patlama biçiminde dışarı itilir. Bu sebeple patlamalı ünsüz de denilmektedir. Çıkış yerine göre ise dudak sesidir ve ötümsüzdür.

r: Pek çok türü bulunan r, değişik niteliği nedeniyle ayrı bir çıkış biçimine sahip bir ünsüz olarak ele alınmaktadır. Ortak dilimizde yaygın olan türünün çıkış yeri, dişetidir. Ötümlü olan bu ses çıkarılırken dilucu dişetlerine hafifçe çarpar. Dilsırtı geriye doğru kabarıp kenarları sertdamağa yaklaşır.

s: Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonucunda çıkarıldığı için bu adı alır. s ünsüzü sızıcı bir ünsüzdür. Dişeti sesidir ve ötümsüzdür.

ş: Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonucunda çıkarıldığı için bu adı alır. ş ünsüzünün çıkış yeri dişeti-damaktır ve ötümsüzdür. Aynı zamanda sızıcıdır.

t: Bu ünsüz, ağız kanalında tam bir kapanmayla oluşur. Kapanmanın bitişiyle soluğumuz bir patlama biçiminde dışarı itilir. Bu sebeple patlamalı ünsüz de denilmektedir. Kapanma ünsüzü olan bu sesin çıkış yeri dışardır; dilucu dişetlerine dayanarak çıkarılır. t ünsüzü ötümsüzdür; oluşumu sırasında sestelleri titreşmez.

v: Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonucunda çıkarıldığı için bu adı alır. Bu ses; üst dişlerin alt dudağa saplanırcasına yapışması sonucunda, sürtünerek çıkarıldığı için sürtünücü adı verilir. Çıkış yeri bakımından diş-dudak ünsüzüdür ve ötümlüdür.

y (yarı ünlü): Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonucunda çıkarıldığı için bu adı alır. Çıkış yeri damak olan bu sürtünücü ses, aynı zamanda Türkçede yarı ünlü denen seslerin örneğidir; ötümlüdür.

z: Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma sonucunda çıkarıldığı için bu adı alırlar. Dişeti sesidir. Sızıcı ve ötümlüdür (Aksan 2015).

Bu sınıflandırmalara ek olarak Ergin'in şu açıklamalarını da vermekte fayda vardır:

j: Türkçe asıllı olmayan ve Türkçedeki birkaç yabancı kelimedede kullanılan bir sestir (Ergin 2011: 44).

ŋ: Dilin arka tarafının yumuşak damağa teması ile ve genizden söylenen bu ses nazal n olup \widehat{ng} sesi verir. Eskiden beri bütün Türkçede bulunan bu ses de İstanbul Türkçesinde olmadığı için bugünkü alfabede harfi de bulunmayan ŋ sesi deniz, seniŋ, dinlemek gibi kelimelerdeki sestir. Edebî dilden n ile söylenen bu kelimeler ağızlarda ŋ yani \widehat{ng} ile söylenmektedir (Ergin 2011: 44).

Yazıda g ve k harfleri kalın vokalli kelimelerde iseler ğ ve k (saygı, korku gibi), ince vokalli kelimelerde iseler g ve k (güzel, keçi gibi) okunurlar (Ergin 2011: 44).

ğ harfi ile de bugün iki ünsüz işaret edilmektedir. Bunlardan biri bağ, doğum, yığın, ağla- gibi kelimelerde bulunan arka damak ünsüzü ğ, diğeri de geldiği, görmeğe, direğin gibi kelimelerde bulunan ve g ile k'nin iki ünlü arasında yumuşamasından meydana gelip y sesi veren fakat ğ harfi ile gösterilen ünsüzdür (Ergin 2011: 44).

Türkçede iki çeşit l vardır. Bunlardan biri ince ünlülü kelimelerde bulunan ince l, diğeri kalın ünlülü kelimelerde bulunan kalın l'dir (Ergin 2011: 45).

y'de dilin durumu i ünlüsüne yakındır. Bu sebeple ünlüye en yakın ünsüz odur ve kendisine yarı ünlü de denir (Ergin 2011: 47).

r'nin teşekkülünde yukarı kalkan dilin ucu titrer. Onun için r titrekle bir sestir. Dil ucunun kalkıp titremesiyle teşekkül eden bu r ünlü sahasının önünde teşekkül eden r'dir. (...) r'nin titrekle olması onu diğeri ünsüzler kadar sağlam olmaktan alıkoymakta ve r sesi kelimelerde bazan yıpranıp düşme temayülü göstermektedir (Ergin 2011: 47).

1.6.4.2. Anadolu Ağzlarında Ünsüzler

Türkçede 21 ünsüz bulunmaktadır. Ancak bu 21 ünsüz yalnızca yazı dilinde bulunan ünsüzlerdir. Çalışmanın ana konusu olan Anadolu ağzlarında ise bu durum biraz daha farklıdır. Anadolu ağzlarında varlığını devam ettiren ünsüzler temelde bağlı oldukları ünsüzle aynı veya benzer özelliklere sahiptirler. Ancak yöre farklılıkları bu seslerde belirgin bazı değişimlere neden olmuştur.

Sağır'ın bu alandaki çalışmasına göre, yazı dilinde kullanılan 21 ünsüzün yanı sıra Anadolu ağzlarında kullanılan 61 ünsüz daha vardır. Toplamla 82 ünsüzün bulunduğunu tespit eden bu çalışmaya göre ünsüzler şu şekilde verilmiştir:

b: 'b' ile 'p' arası 'b' ünsüzü (P), 'b' ile 'v' arası 'b' ünsüzü (b, b), 'çift dudak v'si değerindeki 'b' ünsüzü

c: 'c' ile 'j' arasında söylenen 'c' ünsüzü (c), 'z' özelliği kazanmış olan 'c' ünsüzü (ć)

ç: 'c' ile 'ç' arasındaki 'ç' ünsüzü (Ç, c), 's' özelliği kazanan 'ç' ünsüzü (ç)

d: kalın ünlülerle hece olan ‘d’ ünsüzü (d), ‘d’ ile ‘t’ arasındaki ‘d’ ünsüzü (d)

f: ‘f’ ile ‘v’ arasındaki f ünsüzü (F)

g:

a. ön damak g ünsüzleri: ön boğumlanmalı, diş eti-ön damak ‘g’ ünsüzü (g, ğ), ‘g’ ile ‘k’ arası ön damak ‘g’ ünsüzü (g), iki ünlü arasında yumuşamayan ‘g’ ünsüzü

b. art damak ‘g’ ünsüzleri: ince ünlülerle hece oluşturan art damak ‘g’ ünsüzü (g, g), kalın ünlülerle hece oluşturan art damak ‘g’ ünsüzü (ğ, g, g), gırtlak ünsüzü ‘g’ (g), ‘ğ’ ile ‘k’ arası art damak ‘g’ ünsüzü (K)

ğ: hırıltılı ‘ğ’ ünsüzü (ğ), yumuşak ‘g’ ünsüzünden ayrılan ‘ğ’ ünsüzü (ğ)

h: sızıcı, tonsuz, art damak ünsüzü ‘h’, sızıcı, tonsuz, art damak, hırıltılı ‘h’ ünsüzü (h, h), hırıltılı, sızıcı ve tonsuz ön damak ünsüzü ‘h’ (h’)

j: yarım sert ‘j’ ünsüzü (j)

k:

a. ön damak ‘k’ ünsüzleri: kalın ya da yarı kalın ünlülerle hece oluşturan ince ‘k’ ünsüzü (k, K, Q, q), biraz sert ‘k’ ünsüzü (k), yarı sızıcı, diş eti ön damak ünsüzü ‘k’ (k)

b. art damak ‘k’ ünsüzleri: katı, patlamalı, tonsuz, normal art damak ‘k’ ünsüzü, daha kalın ve daha arkada boğumlanan ‘k’ ünsüzü (K, k), yarı tonlu ‘k-g’ arası kalın ‘k’ ünsüzü

l: kalın ünlülü kelimelerde ince söylenen ‘l’ ünsüzü (l, l), tonsuz diş ünsüzü ‘l’ (l), diş eti ünsüzü ‘l’ (l), tonsuz diş eti ünsüzü ‘l’ (l), kalın ya da yarı kalın ünlülerle hece oluşturan ön boğumlanmalı ‘l’ ünsüzü (l, l), art boğumlanmalı ‘l’ ünsüzü (l)

n:

a. dış eti ünsüzü ‘n’: dış eti ünsüzü ‘n’, tonsuz ‘n’

b. geniz ünsüzü ‘n’ (n): geniz art damak n’si (n), geniz orta damak n’si (n), geniz ön damak n’si, ön boğumlanmalı ‘n’ ünsüzü (n)

p: ‘b’ ünsüzüne yönelik ‘p’ ünsüzü (P)

r: yumuşak, ince ‘r’ ünsüzü (r’), tonsuz ‘r’ ünsüzü (r), sızmalı, tonlu, asıl dış ünsüzü ‘r’ (r’)

s: ‘c, ç’ değerine yakın ‘s’ ünsüzü (s), ‘s’ ile ‘z’ arasındaki ‘s’ ünsüzü (s)

t: ‘t’ ile ‘d’ arasında yarı tonlu ‘t’ ünsüzü (T, t, t), ‘t’ ile ‘d’ arasında tonsuz ‘t’ (t), patlayıcı, tonlu ‘t’ ünsüzü (t), patlayıcılığı kısmen kaybolmuş d’ye tönellik ‘t’ ünsüzü (T, t), oatlaması tamamen kaybolmuş ‘t’ ünsüzü (T)

v: f’ye yönelik ‘v’ ünsüzü (v), çift dudak v’si (v, W)

y: zayıf, ince ‘y’ ünsüzü (y), biraz sert söylenen ‘y’ ünsüzü, ‘k’ ünsüzünden dönüşmüş ‘y’ ile başlayıp ‘h’ ile biten ‘yh’ ünsüzü

z: ‘z’ ile ‘s’ arasındaki ‘z’ ünsüzü, yarı sızıcı ‘z’ ünsüzü (z) (Sağır 2010).

1.6.5. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesi için birçok tanım yapılmıştır.

Ergin ünsüz düşmesi için seslerin birbirleriyle ilişkileri sonucunda bazı seslerin düşebildiğini belirtmiştir (Ergin 2011: 51).

Korkmaz ise kelime başında, içinde ve sonunda ünsüz kaybolması olayları için ünsüz düşmesi tanımını tercih etmiştir (Korkmaz 1992: 162-163).

Karaağaç, dil birimlerinin herhangi birinin sözcüğün başında, ortasında ve sonunda düşmesi olarak ünsüz düşmesini tanımlamıştır. Daha sonra ünsüz

düşmelerini kendi içinde ön ses düşmesi (apheresis), iç ses düşmesi (syncope) ve son ses düşmesi (apocope) olarak sınıflandırmıştır (Karaağaç 2015: 71-72-73-74).

Hatipoğlu, sözcükte ünsüzün kaybolması olarak tanımlanan ve birkaç örnek vermiştir (Hatipoğlu 1978: 129).

Vural ve Böler, ünsüz düşmesini ön seste ünsüz düşmesi, iç seste ünsüz düşmesi, son seste ünsüz düşmesi, akıcı ünsüzlerin düşmesi, damak ünsüzlerinin düşmesi, gırtlak ünsüzlerinin düşmesi ve başka ünsüzlerin düşmesi olarak ele almış ve her bir başlık için birçok örnek vermiştir (Vural-Böler 2011: 115-116-117-118).

1.6.5.1. Ünsüz Düşmelerinin Türleri

Ünsüz düşmelerinin de kendi içinde sınıflandırmaları vardır. Bu sınıflandırmalar şu şekildedir:

1.6.5.1.1. Erime

Bir ünlüden sonra gelen ünsüzün, ünlünün açıklığı nedeniyle düşmesine erime denir. Erime meydana gelirken genellikle ünlü uzar, ancak uzamadığı örnekleri de mevcuttur (Gülsevin 2002: 47).

1.6.5.1.2. Büzülme-Derilme

İki ünlü arasındaki ünsüzün düşmesi olayına büzülme-derilme adı verilir. Ünsüz bu iki ünlü arasından düştükten sonra genellikle tek ünlü kalır ve bu ünlü uzar. Ancak çok az örnekte iki ünlünün de kaldığı görülmektedir (Gülsevin 2002: 51).

1.6.5.1.3. Yutulma

Kapalı bir heceden sonra gelen ünsüzün, kendinden sonraki ünlüye bağlı olarak düşmesi olayına yutulma denir (Gülsevin 2002: 56).

1.2.5.1.4. Ön Ses Düşmesi (apheresis)

Bir sözüğün başındaki seslerin belirli ya da belirsiz nedenlerden dolayı düşmesi olayına denir (Karaağaç 2015: 71).

1.2.5.1.5. İç Ses Düşmesi (syncope)

Bir sözcüğün başında ya da sonunda olmayan seslerinin düşmesi olayına denir. Bazı düşmelerin belirli kurallar dâhilinde gerçekleştiği görülmekle birlikte düzensiz bir düşme olayı kabul edilmektedir (Karaağaç 2015: 73).

1.2.5.1.6. Son Ses Düşmesi (apocope)

Bir sözcüğün sonundaki sesin düşmesi olayına denir. Eski Türk yazı dillerinden beri son ses düşmeleri Türk dilinin yapısında önemli bir yer tutmaktadır (Karaağaç 2015: 73).

1.2.5.1.7. Ünsüz Yitimi

Gürer Gülsevin'in "Bir Ünsüz Düşmesi Tipi Daha: Ünsüz Yitimi" adlı makalesinden hareketle bu başlığın açılması gerekli görülmüştür. Makalede ele alınan ünsüz yitimi kavramı şu şekilde açıklanmıştır:

"Bizim burada adını koymaya çalışacağımız fonetik değişme, kaybolan ünsüzün bulunduğu çevre şartları bakımından "yutulma" olayına, değişim sonucunda uzun ünlü meydana gelmesi bakımından da "erime" olayına benzemektedir" (Gülsevin 2002).

Bu tanıma uygun olarak bir formül oluşturmuş ve bu formülü de uygun örneklerle destekleyerek konunun daha anlaşılır hale gelmesini sağlamıştır. Ortaya koyulan formül ve buna uygun örneklerden bazıları şunlardır:

$$(K_1) V K_2 K_3 V (K_4) > (K_1) V K_2 V (K_4) = K_3 \rightarrow \text{uzadı}$$

sarhoş > sāroş, تنها > tēna, merhaba > mēraba, serhat > sērat, mel'un > melun (Gülsevin 2002).

Makalesinin sonuç kısmında ise ünsüz yitimi olarak adlandırdığı bu düşme olayının düzenli bir şekilde olduğunu ve r, l, n ünsüzlerinden sonra gelen h ünsüzünün düşüğünü belirtir (Gülsevin 2002).

1.2.5.1.8. Hece Kaynaşması

Bu terimi Erdoğan Boz “Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu” adlı makalesinde şu şekilde tanımlamıştır:

“Çoğunlukla kelime içinde iki ünlü arasında bulunan sürekli ünsüzün eriyerek iki ünlü veya uzun ünlü hâline gelmesiyle oluşan hece kaybolmasıdır” (Boz 2001).

1.2.5.1.9. Ünsüz Tekleşmesi

Bu terimi Erdoğan Boz “Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu” adlı makalesinde şu şekilde tanımlamıştır:

“Çoğunlukla Arapça, yer yer hem Türkçe hem de diğer yabancı dillerden alıntı kelimelerdeki ikiz ünsüzlerden birinin kaybolması olayıdır” (Boz 2001).

1.2.5.1.10. Hece Yutumu

Bu terimi Erdoğan Boz “Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu” adlı makalesinde Tuncer Gülensoy’un tanımını kullanmıştır:

“Bir kelimedede yan yana bulunan ve sesleri boğumlanma nitelikleri bakımından birbirine eşit, benzer veya aynı olan iki heceden birisinin eriyip kaybolması ve böylece söylenişte tek hece görünümü verilmesi: koyuveririz > göveriz” (Boz 2001).

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Anadolu ağızlarının araştırılmasına yardımcı olması ve Anadolu ağızlarının sınıflandırılmasında kullanılan ölçütlerden biri de ünsüz düşmesidir. Bu yüzden çalışmamızda bu konu seçilmiştir.

Anadolu ağızlarında ses bilgisi ve ünsüz düşmesi konularında yapılan araştırmalar çalışmamızın *İlgili Araştırmalar* kısmında verilmiştir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Ağız sözcüğü üzerine çalışmalar yapan Nurettin Demir'in "Ağız Terimi Üzerine" adlı makalesi, bu kavramın genel bir yapısını çıkarmıştır. Bu sözcüğün kullanılan anlamlarını düzenli bir biçimde bir araya toplaması bakımından da oldukça önemlidir (2002).

Anadolu ağızlarını ses olayları bakımından genel bir tablosunu Mukim Sağır "Ses Olayları Bakımından Anadolu Ağızları" adlı makalesinde ünsüzler hakkında da genel bir tablo oluşturmuştur (2002). Buradan yola çıkarak ses olaylarının sebeplerini değil de sonuçlarını tespit etmeyi amaçlamıştır.

Gülsevin'in "Bir Ünsüz Düşmesi Tipi Daha: Ünsüz Yitimi" adlı makalesinde "Türkçede, özellikle ünlülerin açıklık derecelerinin etkisiyle, çeşitli çevre şartlarında ve farklı tiplerde ünsüz kaybolması olayları gerçekleşmektedir" (Gülsevin 2002).

Yine Gürer Gülsevin "Ağız Araştırmalarında Yaygınlaşmış Yanlılıklar (3): 'üzüm/yüzüm; öllük/höllük' türeme mi düşme mi?" adlı makalesinde y ve h ünsüzlerinin bu ikili durumunu tartışmıştır (2005).

Turgut Tok'un "Denizli İli Ağızlarında Vurguya Dayalı Ünsüz Düşmesi" makalesi de çalışma konumuz bakımından önemlidir (2008).

Gürer Gülsevin'in "Türkiye Türkçesi Ağızlarında #h Sesi Üzerine" adlı makalesi yine bu konuda yapılmış önemli makalelerdendir (2009).

Aylin Koç'un "Alıntı Kelimelerde Son Ses Düşmesi" adlı makalesi de Anadolu ağızlarında da bulunan alıntı sözcüklerin son seslerindeki düşme olayını ele alması bakımından çalışmamız için faydalı olmuştur (2010).

Anadolu ağızlarındaki sesler üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan Mukim Sağır'ın "Anadolu Ağızlarında Ünsüzler" adlı makalesi bu konuda oldukça önemlidir (2010).

Sertan Alibekiroğlu'nun "Türkçede Ön Seste Y" adlı makalesi de, genel anlamıyla Türk dilinde ön seste bulunan y ünsüzünden bahseder. Ancak içerisinde Eski Türkçeden Anadolu ağızlara uzanan ön seste y ünsüzünün düşme olayından bahsetmesi konusunda çalışmamız için faydalı olmuştur (2013).

Gürer Gülsevin'nin "Ses Bilgisinde 'Çevre Şartı' Kavramı ve Ağız İncelemelerindeki Önemi" adlı makalesinde de Anadolu ağızlarındaki ünsüz düşmelerine çeşitli örnekler verilmiştir (2013).

Karaağaç ise ses olaylarının oluşumunun belirli nedenlere bağlı olduğunu savunmuş ve bu konuyla ilgili olarak ses olaylarının nedenlerini 9 başlık altında incelemiştir. Irkın etkisi, coğrafyanın etkisi, en az çaba ve en çok çaba etkisi, çocuklara verilen ana dili eğitimi, sosyal ve siyasal etkenler, alt katman etkisi, üst katman etkisi, örneksemelerin etkisi, yazım kurallarının etkisi (Karaağaç 2015: 53).

Elbette bunlar gibi birçok farklı araştırmalar da bulunmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada "Anadolu Ağızlarında Ünsüz Düşmeleri" konusu kuramsal bir araştırma olarak ele alınacaktır.

Anadolu ağızları olarak adlandırmız bölge, Oğuzların Anadolu'ya göçü esnasında oluşan Eski Anadolu Türkçesi olarak bilinen yazı dilinin, günümüze ulaşan konuşma dilini oluşturmaktadır.

Ünsüz düşmesi, Türk dilinin eski devirlerinden itibaren Türkçenin ayırt edici özelliğe sahip bir ses olayıdır. Bu ses olayı meydana gelirken bazen kurallı ve düzenli olarak ünsüzü düşerebilirken bazen de düzensiz bir biçimde düşürür. Ünsüz düşmesinin yaygın olduğu tespit edilen sözcükler tüm Anadolu ağızlarında değil, yalnızca incelenen metinlerden elde edilmiştir. Her sözcük kendi bölgesinde değerlendirilerek yaygın olan ve az görülen ünsüz düşmesi olarak ayrılmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Anadolu ağızlarındaki ünsüz düşmeleri incelenirken daha önce bu alanda yayınlanmış çalışmalar incelenmiştir. Çalışma hazırlanırken önce, konu ile ilgili litaretür taraması yapılmıştır. Anadolu ağızlarından derlenmiş ve birçoğu yayımlanmış metinler incelenmiştir. Ana ağız gruplarının her alt grubundan inceleme

yapılmaya çalışılmıştır. Bunun sonucunda 20 il üzerine yapılmış, 11 çalışmanın metinleri incelenmiş ve ünsüz düşmeleri saptanarak tek tek fişlenmiştir. Örnek şekillerin standart Türkiye Türkçesindeki kullanımını tırnak işareti içerisinde gösterilmiştir. Örnek şekillerin yanlarına açılan parantez içi ibarelerde sırasıyla, derlendikleri ilin isim kısaltmalarına varsa ilçe ve köy isimlerine, hangi çalışmadan alındığını belirten kısaltmalara, sayfa numarasına, bölüm/metin numarasına ve sıra/satır numarasına yer verilmiştir. Çalışmada düşen ünsüzler yaygın olan ünsüz düşmeleri olarak yaygın olmayan ünsüz düşmeleri şeklinde ikiye ayrılıp incelenmiştir. Çalışmada kullanılan transkripsiyon işaretleri Ahmet Bican Ercilasun'un “Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri” adlı makalesinde belirttiği transkripsiyon işaretleridir (TDK 1999, 43-48).

3.2. Bilgi Toplama Kaynakları

Bu çalışmayı oluştururken Anadolu ağızları üzerine yayınlanmış derleme ve inceleme metinleri esas alınmıştır. Daha sonra yine Anadolu ağızlarıyla ilgili makaleler ve lisansütu tezler incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda tespit edilen ünsüz düşmeleri sözcük başı, içi ve sonu olmak üzere sınıflandırılmış ve ardından nasıl düştükleri (erime, büzülme-derilme yutulma) incelenmiştir.

4. ÜNSÜZ DÜŞMELERİ

4.1. Yaygın Görülen Ünsüz Düşmeleri

4.1.1. Sözcük Başında Ünsüz Düşmeleri

4.1.1.1. Yutulma

4.1.1.1.1. ğ sesinin yutulması (Ø < ğ < ğ)

Türk dilinin tarihî devirlerinde genellikle ek başında ya da sözcük sonunda düşme eğilimi gösteren g ünsüzü, Anadolu ağızlarının Batı grubu ağızlarında ön seste ünlü ile biten bir sözcükten sonra gelen sözcüğün başındaysa düşer (Karahan 2014). Özellikle de Batı grubunun dördüncü alt grubunun karakteristik özelliği olarak gösterilen ön seste ünlüyle biten bir kelimedenden sonra gelen g ünsüzü ya sızıcılaşır ya da düşer (Karahan 2014: 162).

Batı Grubu

çarşambūn “çarşamba günü” (Nev., NevYA, 121/2/16)

bōn “bugün” (Nev., NevYA, 125/4/41)

bōn “bugün” (Uş., UşİA, 17/I/47)

gendiñ öre “kendine göre” (Nev., NevYA, 129/6/36)

gıñācesi “kına gecesi” (Nev., NevYA, 140/15/başlık)

nir ētdi “nereye gitti” (Nev., NevYA, 124/4/15)

Ünlüyle biten bir sözcüğün ardından g ünsüzü ile başlayan bir sözcük gelirse, yalnızca Batı grubunda olan illerde değil, diğer illerde de sözcük başındaki g ünsüzünün düştüğü görülmektedir.

Kuzeydoğu Grubu

bi ūn “bir gün” (Tok., TİKA, 26/26/3)

ikinci ūn de “ikinci gün de” (Tok., TİKA, 22/3/1)

orta ūz “orta güz” (Tok., TİKA, 58/18/6)

önderdim “gönderdim” (Tok., TİKA, 55/16/6)

eldim “geldim” (Tok., TİKA, 55/10/6)

burıya eledi “buraya geleli” (Trab. TYA, 131/55)

dāna ɣeri ʔnderdik “dağına geri gönderdik” (Tok., TİKA, 55/17/6)

dāna ɣeri ʔnderdik “dağına geri gönderdik” (Tok., TİKA, 55/17/6)

ertesı ʔnũ “ertesı günü” (Tok., TİKA, 6/31/1)

Doğru Grubu

ğapısına ɣeldi “kapısına geldi” (Kars, KİA, 82/88)

buraya ɣetirin “buraya getirin” (Kars, KİA, 91/56)

4.1.1.1.2. h sesinin yutulması (V < hV)

h ünsüzü hakkında Gürer Gülsevin “Türkiye Türkçesi Ağızlarında #h Sesi Üzerine” adlı makalesinde bu sesin sözcük başında kullanılırken farklı kaynaklardan geldiğini belirtir. Bunları Türk dili kaynaklı olanlar ve yabancı kaynaklı olanlar olarak ikiye ayırır ve bu iki grubu da kendi içinde alt başlıklara ayırır. Aşağıda örnek olarak verilen sözcükler ise yabancı kaynaklıdır.

Batı Grubu

opālôden “hoparlörden” (Uş., UşİA, 33/I/4)

õş ɣde “hoş de” (Bur., ADÜM I, 107/5)

astānesinde “hastanesinde” (Nev., NevYA, 130/8/20)

a'lay “halay” (Nev., NevYA, 140/15/2)

armanı “harmanı” (Uş., UşİA, 28/I/27)

aligopter “helikopter” (Uş., UşİA, 29/I/2)

Usēn “Hüseyin” (İzm., AÜM I, 91/6)

usēn “Hüseyin” (İzm., ADÜM I, 91/7)

āyāl “hayal” (İzm., ADÜM I, 94/1)

Āsan “Hasan” (Nev., NevYA, 156/29/2)

ocası “hocası” (Nev., NevYA, 130/7/14)

Üsēn “Hüseyin” (Nev., NevYA, 156/29/2)

üseyini “Hüseyin'i” (Uş., UşİA, 9/I/115)

Doğu Grubu

ağaret “hakaret” (Erz., ErzİA, 78/29)

emen “hemen” (Kars, KİA, 11/65)

ükümet “hükümet” (Kars, KİA, 35/88)

eş “hiç” (Kars, KİA, 20/18)

Kuzeydoğu Grubu

ayvanlara “hayvanlara” (Trab., TYA, 102/17)

aç'an “haçan” (Riz., RİA, 22/11)

Asan “Hasan” (Riz., RİA, 32/tanıtma)

espîal' “hasbihal” (Riz., RİA, III.)

esap “hesap” (Trab., TYA, 16/25)

izā “hiza” (Riz., RİA, 17/16-17)

4.1.1.1.3. k sesinin yutulması (V < kV)

Batı Grubu

ādar “kadar” (Nev., NevYA, 191/52/8)

'nāder “ne kadar” (Nev., NevYA, 119/1/20)

Kuzeydoğu Grubu

o ādar “o kadar” (Trab., TYA, 59/43)

4.1.1.1.4. y sesinin yutulması (V < yV)

Batı grubu ağızlarında düzenli olarak düşen y ünsüzü, bu örneklerde sözcük başında düşerek Doğu grubu ağızlarının karakteristik bir özelliğini meydana getirmiştir. Doğu grubu ağızlarında ilk hecede, y ünsüzünün yanında bulunan dar ünlü nedeniyle sözcük başındaki y ünsüzünün düşmesi karakteristiktir (Alibekiroğlu, 2013). Ancak y ünsüzünün yarı ünlü niteliğinin olması ve aynı zamanda akıcı olması, bu sesin düşmesi olayını kolaylaştırmıştır.

Batı Grubu

ıldız “yıldız” (Uş., UşİA, 17/I/110)

Doğu grubu ağızlarında ise genellikle *il ‘yıl’, ıldız ‘yıldız’, ilan ‘yılan’, igit ‘yiğit’, üz ‘yüz’* vb. sözcüklerde görüldüğü tespit edilmiştir (Alibekiroğlu, 2013).

Doğu Grubu

üzüm “yüzüm” (Erz., ErzİA, 27/60)

üsgeyh “yüksek” (Erz., ErzİA, 172/42)

üziguyli “yüzü koyun” (Erz., ErzİA, 187/15)

üzünün “yüzünün” (Erz., ErzİA, 192/3)

üzik “yüzük” (Şur., UA, s.26)

üz “yüz” (Şur., UA, s.26)

igirmi “yirmi” (Erz., ErzİA, 29/132-143)

igitler “yiğitler” (Erz., ErzİA, 56/53)

Kuzeydoğu Grubu ağızlarında ise aşağıdaki örnekler tespit edilmiştir.

Kuzeydoğu Grubu

üzer “yüzer” (Trab., TYA, 118/97)

irmi “yirmi” (Riz., RİA, 14/16)

ika- “yıkamak” (Riz., RĪA, 10/27); (Riz., RĪA, 32/32)

il'an “yılan” (Riz., RĪA, 1/123); (Riz., RĪA, 48/12)

ipran- “yıpranmak” (Riz., RĪA, 35/33)

uḡarı “yukarı” (Trab., TYA, 2/15)

Bu üç örnekte ise iki sözcüğün birleşmesi sırasında ikinci sözcüğün başındaki y ünsüzünün düştüğünü görmekteyiz.

otuz ęedi “otuz yedi” (Tok., TĪKA, 10/1/1)

nēapmak “ne yapmak” (Riz., RĪA, 11/170)

n ęapalım “ne yapalım” (Trab., TYA, 6/1)

Bu düşme hem doğu hem batı grubunda görülür.

4.1.2. Sözcük İçinde Ünsüz Düşmeleri

4.1.2.1. Erime

4.1.2.1.1. f sesinin erimesi (V < Vf)

Batı Grubu

çitcinin “çiftçinin” (Bur., ADÜM I, 118/52)

çît “çift” (Isp., ADÜM I, 74/86)

'ökelenmiş< “öfkelenmiş” (Nev., NevYA, 132/9/4)

Doğu Grubu

çüt “çift” (Şur., UA, s.25)

çütîm “çiftim” (Şur., UA, 88/7)

4.1.2.1.2. g sesinin erimesi (Ø < y < g)

Batı Grubu

ēlānir “eğlenir” (Bur., ADÜM I, 109/14)

dēnek “değnek” (Uş., UşĪA, 32/I/45)

çînadîi “çiğnediği” (Bur., ADÜM I, 118/71)

Nideye “Niğde'ye” (Nev., NevYA, 130/8/10)

öleye “öğleye” (Uş., UşİA, 17/I/59)

būdayları “buğdayları” (Nev., NevYA, 143/17/13)

būday “buğday (Uş., UşİA, 5/I/5)

Kuzeydoğu Grubu

gōsüne “göğsüne” (Trab., TYA, 5/12)

4.1.2.1.3. ğ sesinin erimesi (Ø < ğ < ğ)

ğ ünsüzü Eski Türkçedeki g ünsüzünün patlama ve sürtünme özelliklerini kaybederek sızıcılaşmasının sonucunda, bazı kelimelerde ortaya çıkmış ve ardından eriyerek düşmüştür (Karaağaç 2015: 175).

Batı Grubu

yālı “yağlı” (Bar., BarYA, 36/II/2)

dāların “dağların” (Bur., ADÜM I, 104/4)

ālasın “ağlasın” (Bur., ADÜM I, 104/5)

bāladım “bağladım” (Bur., ADÜM I, 113/1)

āzı “ağzı” (Bur., ADÜM I, 118/72)

bāliyēn “bağlayayım” (Isp., ADÜM I, 63/73)

dālara “dağlara” (Isp., ADÜM I, 71/20)

āliya āiya “ağlaya ağlaya” (Isp., ADÜM I, 68/29)

yāmur “yağmur” (Isp., ADÜM I, 71/başlık)

yācı “yağcı” (Isp., ADÜM I, 71/1)

dāların “dağların” (İzm., ADÜM I, 87/4)

baş ārısına “baş ağrısına” (Tok., TİYA, 5/1/1)

bālı “bağlı” (III/4/4)

yāmır “yağmur” (II/1/42)

mādur “mağdur” (Tok., TİYA, 42/2/5)

āleyem “ağlayayım” (Uş., UşİA, 2/I/2-4)

dālar “dağlar” (Uş., UşİA, 2/I/7)

yāmır “yağmur” (Uş., UşİA, 2/I/48)

yāmaz “yağmaz” (Uş., UşİA, 2/I/48)

bālamışlā “bağlamışlar” (Uş., UşİA, 6/I/26)

āzımız “ağzımız” (Siv., SİYA, 234/1/37)

bālıydı “bağlıydı” (Siv., SİYA, 240/4/1)

sādan “sağdan” (Siv., SİYA, 247/7/16)

yālarum “yağlarım” (Siv., SİYA, 266/16/1)

yamur “yağmur” (Siv., SİYA, 236/2/65)

sīmıyordu “sığmıyordu” (247/7/2)

ōlum “oğlum” (Bar., BarYA, 30/I/31)

ōlu “oğlu” (Bar., BarYA, 33/II/1)

dōru “doğru” (Bar., BarYA, 32/II/103)

ōlu “oğlu” (Bur., ADÜM I, 103/1)

Beyōlu “Beyoğlu” (Bur., ADÜM I, 116/13)

dōruca “doğruca” (Isp., ADÜM I, 71/27)

dōma “doğma” (Isp., ADÜM I, 69/54)

guc ̄olan “kocaoğlan” (İzm., ADÜM I, 96/7)

dōru “doğru” (Uş., UşİA, 4/I/5)

ōlan “oğlan” (Uş., UşİA, 17/I/59)

dōmluyum “doğumluyum” (Siv., SİYA, 234/2/1)

ōlları “oğulları” (Siv., SİYA, 247/7/8)

ōretdim “ōđrettim” (Nev., NevYA, 151/25/30)

ōretmen “ōđretmen” (Uş., UşİA, 2/I/119)

ōrenci “ōđrenci” (Siv., SİYA, 252/10/26)

ūraşılmıyo “uğraşılmıyor” (Uş., UşİA, 5/I/15)

ūraşuruk “uğraşırız” (Siv., SİYA, 234/2/1)

ūraşdıh “uđraştık” (Nev., NevYA, 143/17/16)

Kuzeydoğu Grubu

yāsız “yağsız” (Trab., TYA, 48/5)

4.1.2.1.4. h sesinin erimesi (V < Vh)

Batı Grubu

sabálan “sabahleyin” (Isp., ADÜM I, 61/11)

Bāşışimi “bahşışimi” (Isp., ADÜM I, 70/15)

bāça “bahçe” (Isp., ADÜM I, 71/başlık)

Āmät “Ahmet” (Isp., ADÜM I, 75/4)

pálvan “pehlivan” (Bur., ADÜM I, 103/9)

bāçalarda “bahçelerde” (Bur., ADÜM I, 106/19)

ġāvede “kahvede” (Bur., ADÜM I, 111/15)
gapäsivdi “kahpesiydi” (İzm., ADÜM I, 88)
āmet “Ahmet” (Bal., BalYA, I/3/135)
bāşış “bahşış” (Bal., BalYA, IV/17/116)
gāvälärdän “kahvelerden” (İzm., ADÜM I, 90/1)
Māmıt “Mahmut” (Küt., ADÜM I, 142/12)
Kötāyadan “Kütahya'dan” (Küt., ADÜM I, 143/9)
mākemiye “mahkemeye” (Nev., NevYA, 174/42/2)
Māmūt “Mahmut” (Nev., NevYA, 177/45/1)
'māsılıımız “mahsulümüz” (Nev., NevYA, 208/62/74-76)
tāmin “tahmin” (Tok., TİYA, 32/139/3)
māsülü “mahsulü” (Tok., TİYA, 101/58/10)
şeh ured “Şeyh Ahmet” (Tok., TİYA, 106/70/12)
baçe “bahçe” (Tok., TİYA, 95/5/8)
sabāla “sabahlar” (Uş., UşİA, 4/I/1)
irāmetlik “rahmetlik” (Uş., UşİA, 8/I/17)
mākemeye “mahkemeye” (Uş., UşİA, 20/I/20)
padişā da “padişahı da” (Siv., SİYA, 240/4/9)
dezgān “tezgahın” (Siv., SİYA, 373/70/3)
ġavaltı “kahvaltı” (Siv., SİYA, 234/2/13)
hemşaire “hemşehrine” (Siv., SİYA, 357/62/63)

çärän “çehren” (Bur., ADÜM I, 119/24)

Māmät “Mehmet” (Bur., ADÜM I, 122/7)

Māmät “Mehmet” (İzm., ADÜM I, 91/6)

tēlikeli “tehlikeli” (Uş., UşİA, 14/I/9-10)

pēlivanna “pehlivanlar” (Uş., UşİA, 48/I/2)

itiyaçlarını “ihtiyaçlarını” (Siv., SİYA, 331/50/15)

zēnimde “zihnimde” (Nev., NevYA, 120/1/52)

ētiyarladık “ihtiyarladık” (Uş., UşİA, 38/I/10)

sôpete “sohbete” (Uş., UşİA, 27/I/13)

mütardı “muhtardı” (Küt., ADÜM I, 142/1)

Kuzeydoğu Grubu

kāramanlık “kahramanlık” (Riz., RİA, 3/61)

Âmet “Ahmet” (Riz., RİA, 10/241)

zāmet “zahmet” (Trab., TYA, 79/18)

tāminim “tahminim” (Trab., TYA, 95/66)

îtiyarlayinc'a “ihtiyarlayınca” (Riz., RİA, 10/132)

îtiyac “ihtiyaç” (Riz., RİA, 10/232-238)

şōret “şöhret” (Riz., RİA, 4/27)

Doğu Grubu ağızlarında ise h ünsüzünün erimesine rastlanmamıştır.

4.1.2.1.5.  sesinin erimesi (V < V)

Batı Grubu

āṣam “akşam” (Bar., BarYA, 31/I/89)

buçāla “bıçakla” (Bur., ADÜM I, 116/15)

āṣama “akşama” (Isp., ADÜM I, 66/36)

āṣam “akşam” (Bal., BalYA, I/1/99)

āṣama “akşama” (İzm., ADÜM I, 87/1)

ırmāladan “ırmaklardan” (İzm., ADÜM I, 91/5)

āṣamki “akşamki” (İzm., ADÜM I, 95/6)

āṣamnan “akşamla” (Uş., UşİA, 2/I/103)

ğazanacāsaḡ “kazanacaksak” (Siv., SİYA, 243/6/11)

olacāmiş “olacakmış” (Siv., SİYA, 288/31/20)

aḡlānı “ahlakını” (Siv., SİYA, 389/78/12)

yasāmiş “yasakmış” (Siv., SİYA, 427/95/12)

aṣam “akşam” (Bur., ADÜM I, 118/65)

galabaşlaştı “kalabalıklaştı” (Uş., UşİA, 33/I/117)

yōmuş “yokmuş” (İzm., ADÜM I, 88/3)

çōmuş “çokmuş” (Nev., NevYA, 124/4/1)

yōsa “yoksa” (Nev., NevYA, 127/5/49)

yōdu “yoktu” (Siv., SİYA, 237/3/12)

yōsa “yoksa” (Siv., SİYA, 250/9/5)

yōdu “yoktu” (Tok., TİYA, 11/15/1)

yōsa “yoksa” (Tok., TİYA, 18/11/1)

çõdu “çoktu” (Tok., TİYA, 100/24/10)

yannişlîla “yanlışlıkla” (Nev., NevYA, 157/29/19)

ğalabalîsa “kalabalıkla” (Tok., TİYA, 96/21/9)

ğaşînan “kaşıkla” (Siv., SİYA, 304/38/9)

Kuzeydoğu Grubu

olacāmîş “olacaktı” (Trab., TYA, 16/21)

sarımşāla “sarımsakla” (Trab., TYA, 16/69)

uşāduk “uşaktık” (çocuktuk) (Trab., TYA, 41/14)

soracāsınız “soracaksınız” (Trab., TYA, 47/1)

oturacān “oturacaksın” (Trab., TYA, 47/1)

uşāduk “uşaktık” (Trab., TYA, 70/44)

4.1.2.1.6. k sesinin erimesi (V < Vk)

Batı Grubu

õsüz “öksüz” (Nev., NevYA, 120/1/35)

ğõden “gõkten” (Nev., NevYA, 135/12/16)

yūsek “yüksek” (Nev., NevYA, 130/7/1)

çifcilînen “çiftçilikle” (Siv., SİYA, 250/9/6)

ēsikleriñ “eksiklerin” (Nev., NevYA, 187/49/12)

mercimēnen “mercimekle” (Tok., TİYA, 78/3/7)

belerdük “beklerdik” (Tok., TİYA, 79/4/8)

yiycēsa “yiyecekse” (Tok., TİYA, 96/21/9)

Kuzeydoğu Grubu

yüksüse “yüksekse” (Trab., TYA, 39/11)

verecēsın “vereceksın” (Trab., TYA, 98/45)

geçinecēsın “geçineceksın” (Trab., TYA, 105/2)

küçüdü “küçüktü” (Trab., TYA, 131/34)

küçüdük “küçüktük” (Trab., TYA, 135/1)

4.1.2.1.7. I sesinin erimesi (V < VI)

I sesi akıcı ünsüzlerdendir. Düşme eğilimi yüksek bir ünsüzdür. Ünsüz düşmesi bakımından da karakteristik sayılabilir. Batı grubu ağızlarında I sesi düzenli düşer.

Batı grubu ağızlarının birinci alt grubunda I düşmesi yaygındır ve bu düşme hece kaynaşmasına neden olmuştur (Karahan 2014: 132).

Batı Grubu

gağdım “kalktım” (Bur., ADÜM I, 112/1)

atmış “altmış” (Bur., ADÜM I, 121/22)

ēndäki “elindeki” (Isp., ADÜM I, 62/31)

ōsun “olsun” (Bur., ADÜM I, 116/8)

beki “belki” (Bal., BalYA, II/12/8)

küsüm “Gülsüm” (Bal., BalYA, IV/7/1)

ōmuş “olmuş” (Isp., ADÜM I, 61/3)

ōsun “olsun” (İzm., ADÜM I, 100/4-5)

ō'dürmüş “öldürmüş” (Isp., ADÜM I, 61/10)

ō'müş “ölmüş” (Isp., ADÜM I, 69/66)

gaçtım “kalktım” (Siv., SİYA, 237/3/10)

nasısın “nasılsın” (Tok., TİYA, 106/27/12)

’ikbaharda “ilkbaharda” (Nev., NevYA, 152/26/21)

Doğu Grubu

vala “vallahi” (Diy., DİA, 67/II/89); (71/III/122)

kağ “kalk” (Diy., DİA, 70/III/83)

kağılar “kalkıyorlar” (Diy., DİA, 73/IV/38-44)

mağlede “mahallede” (Diy., DİA, 76/VI/1)

boşat “boşalt” (Erz., ErzİA, 11/22)

düzedın “düzeltin” (Diy., DİA, 76/VI/37)

düzettığ “düzelttik” (Erz., ErzİA, 55/20)

tevelütli “tevellütli” (Erz., ErzİA, 209/2); (Erz., ErzİA, 210/37)

nasısan “nasılsın” (Diy., DİA, 5/XXIV/6)

Kuzeydoğu Grubu

feş “felç” (Trab., TYA, 26/17)

ğulandukları “kullandıkları” (Trab., TYA, 70/40)

4.1.2.1.8. n sesinin erimesi (V < Vn)

Batı Grubu

îsannarda “insanlarda” (Bur., ADÜM I, 117/40)

ânesi “annesi” (Bur., ADÜM I, 121/24)

anasını “annesini” (Isp., ADÜM I, 61/11)

inaşlı “inançlı” (Tok., TİKA, 15/13/1)

işalla “inşallah” (I/4/59)

bezin “benzin” (III/8/15)

restorat “restorant” (Siv., SİYA, 248/2/12)

mefāt “menfaat” (Nev., NevYA, 159/29/97)

rekli “renkli” (Nev., NevYA, 168/35/32)

reşbellik “rençperlik” (Tok., TİKA, 3/1/1)

geşler “gençler” (Tok., TİKA, 32/58/3)

reřberlġnen “rençberlikle” (Siv., SİYA, 267/17/2)

geşlerimizi “gençlerimizi” (Siv., SİYA, 355/62/12)

gılış “kılınç” (Isp., ADÜM I, 61/10)

gäçlikdä “gençlikte” (Isp., ADÜM I, 65/5)

tuş “tunç” (İzm., ADÜM I, 93/11)

piriciñ “pirincin” (Nev., NevYA, 119/1/16)

işallah “inşallah” (Siv., SİYA, 291/33/62)

piriç “pirinç” (Siv., SİYA, 306/39/14)

Doğu Grubu

ana “anne” (Diy., DİA, 63/I/1)

sōra “sonra” (Diy., DİA, 63/I/8)

ğerefil “karanfil” (Erz., ErzİA, 55/27)

geş “genç” (Erz., ErzİA, 132/53)

Kuzeydoğu Grubu

oların “onların” (Trab., TYA, 50/27)

anos “anons” (Trab., TYA, 50/34)

kemece “kemençe” (Trab., TYA, 32/11)

4.1.2.1.9. η sesinin erimesi (V < Vη)

Batı Grubu

sora “soḡra” (Bar., BarYA, 30/I/27)

sorā “soḡra” (Siv., SİYA, 233/1/5)

sōra “soḡra” (Bur., ADÜM I, 117/16)

Doḡu Grubu

sora “sonra” (Erz., ErzİA, 16/77)

soradan “soḡradan” (Erz., ErzİA, 29/149)

4.1.2.1.10. r sesinin erimesi (V < Vr)

Akıcı ünsüzlerden olan r sesi düşme eğilimindedir. r düşmesi, Batı grubu aḡızlarının birinci alt grubunun ayırt edici özelliklerinden biri de r düşmesidir.

r düştükten sonra kendinden önceki ünlüyü uzatabilir.

Batı grubunun yedinci ve sekizinci alt gruplarında bazı örneklerde -ken ekinin önündeki r ünsüzü düşer (Karahana 2014: 131).

Çok az kelimenin kökünde r düşmesi vardır. Bunlar var-, ver- gibi kelimelerdir. Bunun gibi birkaç kelimedede farklı örneğini görebiliriz.

Batı Grubu

vādım “vardım” (Bar., BarYA, 29/I/5)

vādım “vardım” (Bar., BarYA, 36/3)

durulāmiş “dururlarmış” (Bur., ADÜM I, 103/32)

çāşıda “çarşıda” (Bur., ADÜM I, 111/16)
tālasında “tarlasında” (Bur., ADÜM I, 112/5)
vāsa “varsa” (Bal., BalYA, I/1/59)
ādında “ardında” (Bal., BalYA, IV/15/5)
tālası “tarlası” (Bur., ADÜM I, 112/13)
vāsa “varsa” (Bur., ADÜM I, 116/8)
gāşıdan “karşidan” (Isp., ADÜM I, 61/15)
yolāsın “yolarsın” (Isp., ADÜM I, 62/33)
qoqlākan “koklarken” (Isp., ADÜM I, 63/80)
yatākān “yatarken” (Isp., ADÜM I, 64/92)
gidēdi “giderdi” (Uş., UşİA, 2/I/60)
vēdi “verdi” (Uş., UşİA, 8/I/44)
evēdik “everdik” (Uş., UşİA, 12/I/12)
ēzābācannı “Azerbaycanlı” (Uş., UşİA, 18/I/5)
evēdik “everdik” (Uş., UşİA, 12/I/12)
qonaqlāda “konaklarda” (İzm., ADÜM I, 87/2)
gıḡ “kırk” (Nev., NevYA, 131/8/25)
dolaşuken "dolaşırken” (Bar., BarYA, 29/I/10)
aludun “alırdın” (Bar., BarYA29/I/22)
kesdümek “kestirmek” (Bar., BarYA, 35/II/92)
yimi “yirmi” (Nev., NevYA, 130/7/7)

çikindir “çirkindir” (Uş., UşİA, 17/I/91)

ğodüm “gördüm” (Bar., BarYA, 36/8)

gomeyiñ-dä “görmeyin de” (İzm., ADÜM I, 93/8)

döt “dört” (Nev., NevYA, 120/1/59)

oduya “orduya” (Bur., ADÜM I, 111/20)

töbalarından “torbalarından” (Bur., ADÜM I, 117/20)

gōqan “korkan” (Isp., ADÜM I, 65/20)

durūken “dururken” (Bar., BarYA, 34/II/56)

süpūdüm “süpürdüm” (Bar., BarYA, 36/11)

otdum “oturduğum” (Bar., BarYA, 36/14)

uydudum “uydurduğum” (Bar., BarYA, 36/14)

otumuş “oturmuş” (Bar., BarYA, 36/16)

durulāmış “dururlarmış” (Bur., ADÜM I, 103/32)

ēkekler “erkekler” (Tok., TİKA, 72/1/6)

Kuzeydoğu Grubu

gezeke “gezerken” (Trab., TYA, 1/14)

cerah “cerrah” (Trab., TYA, 139/11)

Doğu Grubu

guban “kurban” (Erz., ErzİA, 41/2)

öbülerini “öbürlerini” (Erz., ErzİA, 88/9)

4.1.2.1.11. v sesinin erimesi (V < Vv)

Batı Grubu

yömiyesi “yevmiyesi” (Bal., BalYA, I/4/76)

sēmiyolar “sevmiyorlar” (Siv., SİYA, 305/38/24)

dōmem “dōvmem” (Nev., NevYA, 120/1/58)

dōdürüyor “dōvdürüyor” (Nev., NevYA, 179/45/59)

gōden “gōvden” (Tok., TİKA, 70/49-50-51/6)

yōmiyeci “yevmiyeci” (Nev., NevYA, 126/5/9)

dōmüſler “dōvmüſler” (Tok., TİKA, 76/10/7)

yimiyeyi “yevmiyeyi” (Tok., TİKA, 45/19/5)

4.1.2.1.12. y sesinin erimesi (V < Vy)

y ünsüzü düſtükten sonra kendinden önce gelen ünlüyü çoğunlukla uzatma eğilimindedir. Ancak uzamadığı birkaç örnekle de karşılaşılımtır.

Batı Grubu

eſikdēken “eſikdeyken” (Bar., BarYA, 29/I/3)

bēſikdēken “bēſikdeyken” (Bar., BarYA, 29/I/3)

mēdanda “meydanda” (Bar., BarYA, 30/I/32)

dēzeleri “teyzeleri” (Bar., BarYA, 32/I/114)

ſēcük “ſeycik” (Bar., BarYA, 33/II/5)

bōle “böyle” (Bal., BalYA, I/1/148)

ōle “öyle” (Bal., BalYA, III/3/135)

kēfi “keyfi” (Bur., ADÜM I, 111/11)

ōlēsä “öyleyse” (Isp., ADÜM I, 67/16)

zēbäk “zeybek” (İzm., ADÜM I, 96/2)

Zēnap “Zeynep” (İzm., ADÜM I, 98/1)
garısilä “karısıyla” (Bur., ADÜM I, 123/32)
hēbię “heybeye” (Nev., NevYA, 123/3/5)
bēnimi “beynimi” (Nev., NevYA, 135/12/17)
şēlē “şeyler” (Uş., UşİA, 2/I/105)
sülēman “Süleyman” (Uş., UşİA, 18/I/5)
begirleri “beygirleri” (Uş., UşİA, 4/I/1)
dēdise “dediyse” (Bar., BarYA, 33/II/12)
şiden “şeyden” (Nev., NevYA, 141/15/9)
midana “meydana” (Nev., NevYA, 143/17/25)
pinir “peynir” (Nev., NevYA, 155/27/60)
ällärilä “elleriyle” (Isp., ADÜM I, 63/73)
gapäsidi “kahpesiydi” (İzm., ADÜM I, 88)
meraklımış “meraklıymış” (Bur., ADÜM I, 103/2)

Kuzeydoğu Grubu

lēlek “leylek” (Tok., TİKA, 50/2/6)
şē'ler “şeyler” (Trab., TYA, 1/14)
halîle “haliyle” (Trab., TYA, 92/16)

Doğu Grubu

bişeler “bir şeyler” (Erz., ErzİA, 25/3)
midi “miydi” (Erz., ErzİA, 129/16)

dadīnan “tadıyla” (Nev., NevYA, 119/1/28)

gaçmazmıdım “kaçmaz mıydım?” (İzm., ADÜM I, 94/13)

ōle “öyle” (Bar., BarYA, 30/I/30)

bōle “böyle” (Bar., BarYA, 31/I/78)

sōle “söyler” (Bar., BarYA, 31/I/86)

şōle “şöyle” (Bar., BarYA, 32/I/124)

ōlēsä “öyleyse” (Isp., ADÜM I, 67/16)

bōle bōle “böyle böyle” (Nev., NevYA, 150/24/29)

ōle “öyle” (Siv., SİYA, 324/48/4)

bōle “böyle” (Siv., SİYA, 479/125/4)

Batı grubu ağızlarından olan Gaziantep ağızında ‘öyle’ ve ‘böyle’ sözcüklerinde y ünsüzü düşmekle birlikte önünde bulunan e sesini é sesine dönüştürerek éle ve béle halinde kullanılır. Bu özellik Avşar ağızının özelliği olarak kabul edilir (Karahan 2014: 171).

kōlüye “köylüye” (Uş., UşİA, 7/I/17)

hōle “öyle” (Uş., UşİA, 26/I/9)

sōvlāmiş “söylemiş” (Bur., ADÜM I, 103/2)

ēlece “öylece” (Erz., ErzİA, 124/6)

āşa “Ayşe” (Bur., ADÜM I, 107/18)

gāri “gayri” (Isp., ADÜM I, 61/13)

bārami “bayramı” (Riz., RİA, 11/141)

kēri “gayri” (Bur., ADÜM I, 112/18)

ḥali “hayli” (Erz., ErzİA, 11/18)

tūlerini “tüyelerini” (Tok., TİKA, 60/13/6)

duduk “duyduk (Uş., UşİA, 41/I/122)

4.1.2.2. Büzülme-Derilme

4.1.2.2.1. g sesinin büzülüp derilmesi (Ø < y < g)

dedūmuzi “dediğimizi” (Riz., RİA, 2/6)

bildîm “bildiğim” (Trab., TYA, 1/13)

Ḳurbā “kurbağa” (Trab., TYA, 50/41)

ğaynā “kaynağı” (Trab., TYA, 2/14)

k'aad “kağıt” (Riz., RİA, 10/241)

ğāştı “kaçtığı” (Isp., ADÜM I, 61/18)

ḥasdalıa “hastalığa” (Trab., TYA, 1/6)

gavain “kavağın” (Isp., ADÜM I, 63/58)

4.1.2.2.2. ğ sesinin büzülüp derilmesi (Ø < ğ < ğ)

Batı Grubu

alcan “alacağım” (Bar., BarYA, 30/I/30)

daıñ “dağın” (Uş., UşİA, 2/I/1)

air air “ağır ağır” (Uş., UşİA, 2/I/58)

yaız “yağız” (Uş., UşİA, 16/I/21)

dermene “değirmene” (Nev., NevYA, 130/7/23)

āç “ağaç” (Bal., BalYA, 1/2/11)

ocā “ocağa” (Bal., BalYA, 1/2/35)

at “ağıt” (Uş., UşİA, 95/III/35)

ānadacam “anlatacağım” (Bar., BarYA, 33/I/143)

burçai “burçağı” (Bur., ADÜM I, 112/16)

aşai “aşağı” (Bur., ADÜM I, 118/76)

aası “ağası” (Isp., ADÜM I, 61/4)

aacı “ağacı” (Isp., ADÜM I, 61/2)

soķaa “sokağa” (Isp., ADÜM I, 63/78)

yapıcaz “yapacağız” (Küt., ADÜM I, 142/5)

bani “bağını” (Nev., NevYA, 119/1/27)

sevdiim “sevdiğim” (Uş., UşİA, 2/I/1)

dēl “değil” (Uş., UşİA, 2/I/50)

tüfēni “tüfeğini” (Uş., UşİA, 2/I/53)

ācı “ağacı” (Bar., BarYA, 36/II/5-10)

ğulāni “kulağını” (Bar., BarYA, 36/II/13)

ırmān “ırmağın” (Bur., ADÜM I, 103/4)

ayām “ayağım” (Bur., ADÜM I, 105/15)

ācı “ağacı” (Bur., ADÜM I, 111/28)

bāında “bağında” (Bur., ADÜM I, 113/15)

bārmaya “bağırmaya” (Bur., ADÜM I, 118/55)

āir āir “ağır ağır” (Bur., ADÜM I, 118/72)

beşîna “beşiğine” (Isp., ADÜM I, 61/11)

gáştı “kaçtığı” (Isp., ADÜM I, 61/18)

aşāya “aşağıya” (Isp., ADÜM I, 62/50)

ā “ağa” (Isp., ADÜM I, 68/31)

bārmış “bağırılmış” (Isp., ADÜM I, 69/50)

ābeyim “ağabeyim” (Isp., ADÜM I, 72/12)

ķırķ-āçlan “Kırkağaç ile” (İzm., ADÜM I, 87/3)

ilāni “leğeni” (Nev., NevYA, 119/1/2)

sāvdiim “sevdiğim” (Bur., ADÜM I, 104/11)

yiit-tā “yiğit de” (Bur., ADÜM I, 104/17)

gözälliin “güzelliğın” (Bur., ADÜM I, 120/8)

yiitin “yiğitin” (Isp., ADÜM I, 64/13)

babaciim “babacığım” (Isp., ADÜM I, 68/33)

yiit “yiğit” (İzm., ADÜM I, 93/3)

çinerik “çiğneriz” (Nev., NevYA, 126/5/5)

'dādırırķ “dağıtırız” (Nev., NevYA, 119/1/10-11)

āñ “ağan” (Nev., NevYA, 120/1/58)

bānmezler “beğenmezler” (Nev., NevYA, 121/2/9)

inān “ineğın” (Nev., NevYA, 124/4/22)

dāl “değil” (Nev., NevYA, 127/5/36)

deildi “değildi” (Uş., UşİA, 2/I/13)

deirmeniñ “değirmenin” (Uş., UşİA, 33/I/96)

deñ “değın” (Uş., UşİA, 61/I/131)

gerdē “gerdeğe” (Bar., BarYA, 30/I/31)
yār “yağar” (Nev., NevYA, 132/8/38)
inā “ineği” (Tok., TİYA, 1/1/1)
çārmış “çağırılmış” (Tok., TİYA, 3/16/1)
ārlıklı “ağırlıklı” (Uş., UşİA, 5/I/1)
çıırmış “çığırılmış” (Isp., ADÜM I, 64/92)
sıır “sığıır” (Isp., ADÜM I, 65/13)
āç “ağaç” (Nev., NevYA, 132/8/39)
dilā “dileği” (Nev., NevYA, 132/9/1)
kōpā “köpeği” (Nev., NevYA, 134/12/2)
yayū “yayığı” (Tok., TİYA, 1/2/1)
çocūm “çocuğum”(Tok., TİYA, 2/10/1)
düünü “düşünü” (Uş., UşİA, 2/I/62)
'goltūmda “koltuğumda” (Nev., NevYA, 120/1/30)
çocūnuñ “çocuğunun” (Nev., NevYA, 142/16/23)
oldū”olduğu” (Tok., TİYA, 3/24/1)
ūrsuz “uğursuz” (Tok., TİYA, 67/11/6)
dünden “düşünden” (Nev., NevYA, 137/13/13)
yürē “yüreği” (Tok., TİYA, 3/4/1)
yiid “yiğit” (Uş., UşİA, 2/I/15-16)
ier “eğer” (Uş., UşİA, 9/I/7)

ölcäm “öleceğim” (Bur., ADÜM I, 106/6)
yemäi “yemeği” (Bur., ADÜM I, 117/34)
dilädii “dilediği” (Bur., ADÜM I, 111/26)
çînädiî “çiğnediği” (Bur., ADÜM I, 118/71)
yórdum “yoğurdum” (Bur., ADÜM I, 112/7)
dördum “doğurdum” (Bur., ADÜM I, 112/8)
Beyōlu “Beyoğlu” (Bur., ADÜM I, 116/13)
dōrusam “doğurursam” (Isp., ADÜM I, 64/9)
sōḥ “soğuk” (Nev., NevYA, 123/3/4)
yōrt “yoğurt” (Nev., NevYA, 135/12/17)
dōmlîm “doğumluyum” (Tok., TİYA, 4/1/1)
sórduunda “sorduğunda” (Bur., ADÜM I, 117/31)
çócuu “çocuğu” (Isp., ADÜM I, 61/4)
guyuruumla “kuyruğumla” (Isp., ADÜM I, 62/52)
yourdu “yoğurdu” (Isp., ADÜM I, 73/68)
do^sunca “doğunca” (İzm., ADÜM I, 87/5)
souḵ “soğuk” (Tok., TİYA, 6/84/1)
olduunu “olduğunu” (Isp., ADÜM I, 68/38)
boazına “boğazına” (Uş., UşİA, 2/I/43)
douren “doğurayım” (Uş., UşİA, 10/I/4)
öün “öğün” (Uş., UşİA, 2/I/64)

déilām “değilim” (İzm., ADÜM I, 98/7)

Doğu Grubu

annadacaam “anlatacağım” (Erz., ErzİA, 23/1)

souḥ “soğuk” (Erz., ErzİA, 17/9)

çılhartdu:muz “çıkarttığımız” (Erz., ErzİA, 76/27)

dey mi? “değil mi?” (Erz., ErzİA, 187/2)

Kuzeydoğu Grubu

oldūnu “olduğunu” (Trab., TYA, 1/8-9-10)

dorūn “doruğun” (Trab., TYA, 1/9-10)

baaşlasun “bağışlasın” (Riz., RİA, 18/93)

ç'aarmış “çağırılmış” (Riz., RİA, 18/102)

daı “dağı” (Trab., TYA, 3/37)

austos “ağustos” (Trab., TYA, 4/6)

daıtdı “dağıttı” (Trab., TYA, 35/11)

dey mi? “değil mi?” (Riz., RİA, 3/56)

eer “eğer” (Trab., TYA, 4/17)

deil “değil” (Trab., TYA, 4/25)

deirmenimiz “değirmenimiz” (Trab., TYA, 7/46)

eitim “eğitim” (Trab., TYA, 50/56)

inē “ineği” (Trab., TYA, 1/19-21)

dēeli “değerli” (Trab., TYA, 10/37)

sā sola “sağa sola” (Trab., TYA, 1/3)
kapā “kapağı” (Riz., RĪA, 2/61)
oc'ānda “ocağında” (Riz., RĪA, 11/161)
aşşādan “aşağıdan” (Trab., TYA, 2/9)
āçları “ağaçları” (Trab., TYA, 2/19)
bāşlasın “bağışlasın” (Trab., TYA, 48/27)
sūr “sığır” (Trab., TYA, 10/5-7-9)
dier “diğer” (Trab., TYA, 1/24)
baîrdi “bağırdı” (Riz., RĪA, 1/126)
yōruz “yoğururuz” (Trab., TYA, 48/23)
çou “çoğu” (Trab., TYA, 7/14)
yourt “yoğurt” (Trab., TYA, 13/12)
doal “doğal” (Trab., TYA, 51/7)
ōdüyor “öğütüyor” (Trab., TYA, 50/38)
dūnü “düşünü” (Trab., TYA, 13/27-28)
tūfeî “tüfeği” (Riz., RĪA, 1/4)
kuy'rūna' “kuyruğuna” (Riz., RĪA, 2/80)

4.1.2.2.3. h sesinin büzülüp derilmesi (V < VhV)

Batı Grubu

sābısı “sahibi” (Bar., BarYA, 29/I/5)
tā “daha” (Bar., BarYA, 30/I/76)

bār “bahar” (Bal., BalYA, I/6/129)

sābī “sahibi” (Bal., BalYA, III/15/58)

mācīr “muhacir” (Küt., ADÜM I, 142/2)

mācīrlar “muhacirler” (Küt., ADÜM I, 142/4)

Allān “Allah’ın” (Nev., NevYA, 124/4/1)

dā “daha” (Nev., NevYA, 141/16/5)

gabāt “kabahat” (Nev., NevYA, 144/18/5)

nikāmī “nikahımı” (Nev., NevYA, 146/20/6)

sābī “sahibi” (Nev., NevYA, 159/29/108)

nikān “nikahın” (Tok., TİYA, 2/8/1)

sāP “sahip” (Tok., TİYA, 48/29/5)

sābī “sahibi” (Tok., TİYA, 84/27/8)

sabāla “sabahlar” (Uş., UşİA, 4/I/1)

ibrām “İbrahim” (Uş., UşİA, 19/I/14)

paṭşain “padişahın” (Isp., ADÜM I, 61/1)

daa “daha” (Uş., UşİA, 3/I/4)

raatladı “rahatladı” (Uş., UşİA, 9/I/27)

taaf “tuhaf” (Isp., ADÜM I, 67/12)

raatlıq “rahatlık” (Isp., ADÜM I, 73/63)

sabar “sabahu” (Bur., ADÜM I, 112/1)

Allamın “Allahımın” (İzm., ADÜM I, 90/1-2)

saābı “sahibi” (Uş., UşİA, 17/I/3)
şait “şahit” (Uş., UşİA, 17/I/12)
muakkak “muhakkak” (Uş., UşİA, 18/I/63)
yau “yahu” (Uş., UşİA, 30/I/12)
baālī “pahalı” (Uş., UşİA, 45/I/5)
şeerden “şehirden” (Uş., UşİA, 9/I/27)
şeir “şehir” (Uş., UşİA, 21/I/5)
zeirlēcek “zehirleyecek” (Uş., UşİA, 61/I/22)
şēr “şehir” (Nev., NevYA, 143/17/5)
Nevşēr “Nevşehir” (Nev., NevYA, 156/29/1)
mēşurdur “meşurdur” (Tok., TİYA, 6/19/1)
tōmu “tohumu” (Nev., NevYA, 193/54/19)
mōrlüyōdu “mühürlüyordu” (Uş., UşİA, 21/I/42)
noutdan “nohuttan” (Uş., UşİA, 28/I/16)
muakḳak “muhakkak” (Tok., TİYA, 21/22/2)
Kuzeydoğu Grubu
nāyeti “nihayeti” (Riz., RİA, I/101)
nig'āmi “nikahımı” (Riz., RİA, 6/61)
māllenin “mahallenin” (Trab., TYA, 1/1)
māfazalı “muhafazalı” (Trab., TYA, 2/42)
dā “daha” (Trab., TYA, 2/56)

rātlik “rahatlık” (Trab., TYA, 12/32)

lāna “lahana” (Trab., TYA, 19/19)

bāÇede “bahçede” (Trab., TYA, 25/55)

şāne “şahane” (Trab., TYA, 28/53)

sāilin “sahilin” (Trab., TYA, 51/39)

sābi “sahibi” (Trab., TYA, 55/20)

pāli “pahalı” (Trab., TYA, 56/48)

nasātlar “nasihatlar” (Trab., TYA, 79/54)

vallāi “vallahı” (Trab., TYA, 87/35)

nikāmı “nikahımı” (Trab., TYA, 122/25)

mutāle “müdahale” (Trab., TYA, 146/4)

şain ğaya “Şahinkaya” (Trab., TYA, 70/29)

aurdan “ahırdan” (Trab., TYA, 83/59)

iraat “rahat” (Trab., TYA, 144/58)

yaut “yahut” (Trab., TYA, 98/25)

daa “daha” (Riz., RİA, 1/106)

imtaaan “imtihan” (Riz., RİA, 2/46)

baara “bahara” (Trab., TYA, 39/27)

şeérdeki “şehirdeki” (Trab., TYA, 7/88)

zeerlenmeler “zehirlenmeler” (Trab., TYA, 119/58)

tōmu “tohumu” (Trab., TYA, 37/1)

Niat “Nihat” (Riz., RİA, 6/8)

müdāle “müdahale” (Riz., RİA, 6/7-8)

veyut “veyahut” (Trab., TYA, 50/2)

muabbet “muhabbet” (Trab., TYA, 142/13)

Doğu Grubu

daa “daha” (Erz. ErzİA, 11/27)

mafız “muhafız” (Erz. ErzİA, 24/46)

mafızlar “muhafızlar” (Erz. ErzİA, 86/14)

baadur “Bahadır” (Erz. ErzİA, 196/1)

daa “daha” (Erz. ErzİA, 213/21)

4.1.2.2.4 n sesinin büzülüp derilmesi (V < VnV)

'gaynatia “kaynatana” (Nev., NevYA, 144/18/14)

yeiden “yeniden” (Tok., TİKA, 78/8/7)

Doğu Grubu

eşyazi “eşyanızı” (Erz., ErzİA, 39/13)

başızı “başınızı” (Erz., ErzİA, 23/2)

gaytardız “kaytardınız” (Erz., ErzİA, 23/7)

kimsiz “kimsiniz” (Erz., ErzİA, 92/154)

bualmış “bunalmış” (Erz., ErzİA, 27/64)

yapdez “yaptınız” (Erz., ErzİA, 37/25)

Kuzeydoğu Grubu

zehirlenirsîz “zehirlenirsiniz” (Trab., TYA, 50/34)

4.1.2.2.5.  sesinin büzülüp derilmesi (V < VnV)

Batı Grubu

sora “sora” (Bar., BarYA, 30/I/27)

oa “oa” (Tok., TKA, 9/16/1)

ba “baa” (Bal., BalYA, I/6/93)

sa “saa” (Bal., BalYA, I/4/172)

ba “baa” (Bar., BarYA, 29/I/10)

sa “saa” (Bar., BarYA, 33/I/6)

baa “baa” (Bur., ADM I, 116/3)

sa “saa” (Tok., TKA, 2/11/1)

one “one” (Nev., NevYA, 119/1/4)

one “one” (Tok., TKA, 24/8/2)

puarı “pınarı” (Tok., TKA, 35/60/4)

anan “anaın” (Tok., TKA, 22/23/2)

Kuzeydou Grubu

ba “bana” (Trab., TYA, 3/11)

sa “sana” (Trab., TYA, 8/2)

oa “ona” (Trab., TYA, 52/12)

baldım “bunaldım” (Trab., TYA, 55/36)

4.1.2.2.6. v sesinin bzlp derilmesi (V < VvV)

Batı Grubu

tauqları “tavukları” (Bur., ADM I, 110/8)

sauldu “savuldu” (Isp., ADÜM I, 73/35)

saulan “savulan” (İzm., ADÜM I, 88/3)

dalçı-da daluņa “davulcu davuluna” (İzm., ADÜM I, 90/3)

daulu “davulu” (Uş., UşİA, 18/I/42)

ēmize “evimize” (Bal., BalYA, IV/22/72)

ğām “kavim” (Bal., BalYA, II/9/181)

çoaldızla “çuvaldızla” (Bur., ADÜM I, 112/6)

şoalın “çuvalın” (Isp., ADÜM I, 74/94)

çoş “çavuş” (İzm., ADÜM I, 91/6)

goştur “kavuştur” (İzm., ADÜM I, 92/4)

yóqlu “yavuklu” (İzm., ADÜM I, 92/11)

golayaqtan “koyalayarak” (Küt., ADÜM I, 142/6)

duağ “duvak” (Tok., TİKA, 6/61-70/1)

ēne “evine” (Nev., NevYA, 123/3/9)

ēmize “evimize” (Nev., NevYA, 161/30/24)

ēmizden “evimizden” (Uş., UşİA, 8/I/44)

çū alda “çuvalda” (Nev., NevYA, 207/62/42)

döüşmeye “dövüşmeye” (Uş., UşİA, 16/I/34)

Doğu Grubu

allahasan “Allah'ı seversen” (Erz., ErzİA, 55/20)

tauğ “tavuk” (Erz., ErzİA, 78/28)

tualete “tuvalet” (Erz., ErzİA, 22/4)

evel “evvel” (Erz., ErzİA, 39/130)

eet “evet” (Erz., ErzİA, 78/27)

eet “evet” (Erz., ErzİA, 103/10-11)

Kuzeydoğu Grubu

tauḡ “tavuk” (Trab., TYA, 61/54)

kumanonda “Kumova'da” (Trab., TYA, 51/14-15)

döerdük “döverdik” (Trab., TYA, 96/43)

deam “devam” (Trab., TYA, 94/21)

4.1.2.2.7. y sesinin büzölüp derilmesi (V < VyV)

Batı Grubu

doḡucādın “dokuyacaktın” (Bar., BarYA, 30/I/32)

bulmā “bulmaya” (Bar., BarYA, 33/II/12)

aramā “aramaya” (Bar., BarYA, 33/II/16)

ölmēcek “ölmeyecek” (Bar., BarYA, 30/I/42)

Usēn “Hüseyin” (İzm., ADÜM I, 91/6)

usēn “Hüseyin” (İzm., ADÜM I, 91/7)

mēil “meyil” (İzm., ADÜM I, 96/7)

almān “almayan” (Bal., BalYA, II/12/199)

giden “gideyim” (Bar., BarYA, 34/II/54)

vēren “vereyim” (Bar., BarYA, 43/II/54)

söyleyim “söyleyeyim” (Nev., NevYA, 120/1/30)

idemek “edemeyiz” (Nev., NevYA, 129/6/28)

şemuz “şeyimiz” (Riz., RİA, 5/42)

ece “iyice” (Tok., TİKA, 22/51/2)

diñlen “dinleyin” (Uş., UşİA, 19/I/9)

iyîm “iyiyim” (Bur., ADÜM I, 103/16)

arîp “arayıp” (Bur., ADÜM I, 111/16)

yaşatmî “yaşatmıyor” (Tok., TİKA, 3/4/1)

danışîm “danışayım” (Tok., TİKA, 2/11/1)

olmî “olmuyor” (Tok., TİKA, 6/5/1)

başlince “başlayınca” (Tok., TİKA, 20/5/2)

î “iyi” (Uş., UşİA, 2/I/51)

yîcek “yiyecek” (Uş., UşİA, 2/I/99)

ümüş “uyumuş” (Bur., ADÜM I, 104/8)

yosma'ya “yosmaya” (Bur., ADÜM I, 110/14)

tânesiim “tanesiyim” (Bur., ADÜM I, 114/4)

ğetirmi'ä “getirmeye” (Isp., ADÜM I, 62/30)

goncasiyim “goncasıyım” (İzm., ADÜM I, 99/3)

'ice “iyice” (Nev., NevYA, 119/1/7)

hēbie “heybeye” (Nev., NevYA, 123/3/5)

isgemlie “iskemleye” (Nev., NevYA, 162/30/31)

sāmiye “saymaya” (Tok., TİKA, 95/37-38/9)

gelmio “gelmiyor” (Uş., UşİA, 26/I/11)

gitmio “gitmiyor” (Uş., UşİA, 26/I/11)

verén “vereyim” (Isp., ADÜM I, 64/4)

iskilêi “iskeleye” (İzm., ADÜM I, 90/2)

ğöndärām “göndereyim” (Isp., ADÜM I, 67/18)

käsmää “kesmeye” (Isp., ADÜM I, 68/30)

ğätirām “getireyim” (Isp., ADÜM I, 72/21)

çiinnä “ciyinine” (omzuna) (Isp., ADÜM I, 73/38)

yüzmää “yüzmeye” (Isp., ADÜM I, 73/65)

söyläj “söyleyin” (İzm., ADÜM I, 90/4)

öldürmäj “öldürmeyin” (İzm., ADÜM I, 93/5)

galdırmäj “kaldırmayın” (İzm., ADÜM I, 93/4)

evladım “evladıyım” (İzm., ADÜM I, 94/19)

Kuzeydoğu Grubu

ótmā “ötmeye” (Riz., RİA, 2/104)

girmā “girmeye” (Riz., RİA, 7/16)

bî şēm “bir şeyim” (Trab., TYA, 60/48)

Körēyi “görüyor” (Trab., TYA, 148/33)

kesmen “kesmeyin” (Trab., TYA, 92/16)

evlîm “evliyim” (Trab., TYA, 3/1)

dîm “diyeyim” (Trab., TYA, 8/2)

bilîm “bileyim” (Trab., TYA, 42/4)
vurî “vuruyor” (Trab., TYA, 50/35)
yîcê “yiyeceği” (Trab., TYA, 92/23)
şik'ât “şikayet” (Riz., RÎA, 2/40)
alamic'aktuk “alamayacaktık” (Riz., RÎA, 2/39)
ğayie “kayaya” (Trab., TYA, 1/15)
nemiz “neyimiz” (Trab., TYA, 10/42)
diim “diyeyim” (Trab., TYA, 90/40)
istemōdu “istemiyordu” (Trab., TYA, 57/1)
kōmüz “köyümüz” (Nev., NevYA, 144/17/54)
okūcek “okuyacak” (Uş., UşİA, 2/I/118)
itmōz “gitmiyoruz” (Uş., UşİA, 9/I/21)
Doğu Grubu
nen “neyin” (Şur., UA, 87/15)
nem “neyim” (Şur., UA, 87/16)
hekat “hikaye” (Erz., ErzİA, 11/3)
şikât “şikayet” (Erz., ErzİA, 18/66)
istisen “istiyorsun” (Diy., DİA, 63/I/16)
açim “açayım” (Erz., ErzİA, 11/5)
bülîm “bileyim” (Erz., ErzİA, 26/10)
olım “olayım” (Şur., UA, 86/6)

4.1.2.3. Yutulma

4.1.2.3.1. h sesinin yutulması (V < hV)

Batı Grubu

her ğlde “herhalde” (Tok., TİYA, 28/4/3)

hapsānā “haphane” (İzm., ADÜM I, 92/10)

cepemiz “cephemiz” (Uş., UşİA, I-43, 34)

haşeş “haşhaş” (Uş., UşİA, I-1, 53)

Kuzeydoğu Grubu

her alda “herhalde” (Trab., TYA, 4/32)

timarā'neye “tumarhaneye” (Riz., RİA, I/15)

gümüş āniye “Gümüşhane'ye” (Trab., TYA, 95/68)

4.1.3. Sözcük Sonunda Ünsüz Düşmeleri

4.1.3.1. Erime

4.1.3.1.1. ğ sesinin erimesi (Ø < ğ < g)

Batı Grubu

da “dağ” (Isp., ADÜM I, 68/22)

bā “bağ” (İzm., ADÜM I, 89/4)

dā “dağ” (Tok., TİYA, 74/132)

Kuzeydoğu Grubu

çî “çiğ” (Trab., TYA, 6/15)

4.1.3.1.2. h sesinin erimesi (V < Vh)

Kuzeydoğu Grubu

sabā “sabah” (Trab., TYA, 9/12)

saba “sabah” (Riz., RĪA, 2/129)

'Alla “Allah” (Riz., RĪA, 2/145)

silā milā “silah milah” (Riz., RĪA, 9/34)

tenbi “tenbih” (Riz., RĪA, 40/86)

Nu “Nuh” (Riz., RĪA, 33/157)

Batı Grubu

Bismilla “Bismillah” (Bur., ADÜM I, 125/1)

Alla “Allah” (Isp., ADÜM I, 75/6)

inşalla “inşallah” (İzm., ADÜM I, 95/4)

saba “sabah” (İzm., ADÜM I, 95/9)

Doğu Grubu

alla “Allah” (Erz., ErzĪA, 205/54)

4.1.3.1.3. I sesinin erimesi (V < VI)

Batı Grubu

nası “nasıl” (Siv., SĪYA, 260/14/34)

nası “nasıl” (Bar., BarYA, 29/I/18)

'nası< “nasıl” (Nev., NevYA, 141/16/3)

nası “nasıl” (Tok., TĪYA, 85/67/8)

nası “nasıl” (Isp., ADÜM I, 67/15)

Kuzeydoğu Grubu

nāsi “nasıl” (Trab., TYA, 3/4)

nası “nasıl” (Uş., UşĪA, 29/I/4)

nasi “nasıl” (Riz., RİA, 2/159)

degi “değil” (Trab., TYA, 67/64)

dei_de “değil de” (Trab., TYA, 57/37)

Doğu Grubu

nasi “nasıl” (Erz., ErzİA, /25)

4.1.3.1.4. n sesinin erimesi (V < Vn)

Batı Grubu

dokturda “doktordan” (Bur., ADÜM I, 111/29)

esgide “eskiden” (Siv., SİYA, 404/83/42)

mäktubu “mektubun” (Bur., ADÜM I, 109/25)

gäbirimi “kabrimin” (Bur., ADÜM I, 106/7)

Ämi “Amin” (Isp., ADÜM I, 75/7)

Kuzeydoğu Grubu

giderke “giderken” (Trab., TYA, 1/29)

yārka “yağarken” (Trab., TYA, 6/1)

zāta “zaten” (Trab., TYA, 9/33)

ğaynarka “kaynarken” (Trab., TYA, 10/31)

4.1.3.1.5. r sesinin erimesi (V < Vr)

Batı Grubu

bunnā “bunlar” (Bar., BarYA, 29/I/18)

çalışışna “çalışınlar” (Bar., BarYA, 29/I/19)

açā “açar” (Bar., BarYA, 31/I/81)

çaldılā “çaldılar” (Bar., BarYA, 33/II/9)
satā “satar” (Bar., BarYA, 36/16)
bakā “bakar” (Bar., BarYA, 36/10)
bunna “bunlar” (Siv., SĪYA, 502/141/26)
vā “var” (Bar., BarYA, 30/I/32)
ğovā “kovar” (Bar., BarYA, 30/I/34)
tıkamışla “tıkamışlar” (Bar., BarYA, 29/I/19)
va “var” (Isp., ADÜM I, 61/11)
uçā “uçar” (Isp., ADÜM I, 62/33)
galdırmışla “kaldırmışlar” (Küt., ADÜM I, 142/1)
çevriyola “çeviriyorlar” (Küt., ADÜM I, 142/2)
vuruyola “vuruyorlar” (Küt., ADÜM I, 142/3)
devlē “devler” (Bar., BarYA, 33/II/39)
ölülē “ölürler” (Bar., BarYA, 34/II/23)
göndē “gönder” (Uş., UşĪA, 2/I/3)
şindikinnē “şimdikiler” (Uş., UşĪA, 2/I/13)
birē “birer” (Uş., UşĪA, 7/I/61)
ikişē “ikişer” (Uş., UşĪA, 7/I/61)
üçē “üçer” (Uş., UşĪA, 7/I/61)
dēlē “derler” (Uş., UşĪA, 7/I/76)
mindē “minder” (Uş., UşĪA, 9/I/51)

sōle “söyler” (Bar., BarYA, 31/I/86)

delle “derler” (Bar., BarYA, 33/I/143)

nelē “neler” (Bar., BarYA, 38/17)

bi “bir” (Siv., SİYA, 243/6/3)

olū “olur” (Siv., SİYA, 252/10/20)

çamaşū “çamaşır” (Bar., BarYA, 38/17)

öldürü “öldürür” (Bur., ADÜM I, 103/21)

Doğu Grubu

yapa “yapar” (Erz., ErzİA, 148/8)

Kuzeydoğu Grubu

l'āzimdu “lazımdır” (Riz., RİA, 1/41)

ğarışduru “kariştirir” (Trab., TYA, 19/18)

gel'u “gelir” (Riz., RİA, 1/15)

bil'u “bilir” (Riz., RİA, 1/19)

neredu “nerededir” (Riz., RİA, 1/63)

midu “midir” (Riz., RİA, 1/105)

nōlu “ne olur”(Riz., RİA, 1/16)

4.1.3.1.6. y sesinin erimesi (V < Vy)

Doğu Grubu

buğda “buğday” (Erz., ErzİA, 39/23)

Batı Grubu

buğda “buğday” (Nev., NevYA, 134/11/1)

būdā “buğday” (Tok., TİKA, 7/3/1)

Kuzeydoğu Grubu

būda “buğday” (Trab., TYA, 50/39)

4.2. Az Görülen Ünsüz Düşmeleri

4.2.1. Sözcük Başında Ünsüz Düşmeleri

4.2.1.1. Yutulma

4.2.1.1.1. v sesinin yutulması (V < vV)

Batı Grubu

'nāhıt “ne vakit” (Nev., NevYA, 120/1/58)

4.2.2. Sözcük İçinde Ünsüz Düşmeleri

4.2.2.1. Erime

4.2.2.1.1. m sesinin erimesi (V < Vm)

Batı Grubu

aca “amca” (Uş., UşİA, 16/I/64)

Kuzeydoğu Grubu

tarata “tarafta” (Trab., TYA, 117/31)

4.2.2.1.2. ş sesinin erimesi (V < Vş)

Kuzeydoğu Grubu

sevmemisa “sevmemişse” (Trab., TYA, 132/76)

4.2.2.1.3. z sesinin erimesi (V < Vz)

Doğu Grubu

heç olmasa “hiç olmazsa” (Erz., ErzİA, 11/14)

Kuzeydoğu Grubu

ğalduramāsa “kaldıramazsa” (Trab., TYA, 110/17)

ğurumā y_ısa “kurumazsa” (Trab., TYA, 118/99)

yapamāsin “yapamazsın” (Trab., TYA, 137/20)

4.2.2.2. Büzülme-Derilme

4.2.2.2.1. b sesinin büzülüp derilmesi (V < VbV)

Kuzeydoğu Grubu

diine “dibine” (Riz., RİA, 2/13)

4.2.2.2.2. f sesinin büzülüp derilmesi (V < VfV)

Doğu Grubu

mısdāa “Mustafa” (Erz., ErzİA, 154/33)

Kuzeydoğu Grubu

tarîni “tarifini” (Tok., TİYA, 65/10)

4.2.2.2.3. z sesinin büzülüp derilmesi (V < VzV)

Batı Grubu

ıclıh “azıcık” (Nev., NevYA, 121/2/8)

acık “azıcık” (Uş., UşİA, 30/I/4)

4.2.2.3. Yutulma

4.2.2.3.1. m sesinin yutulması (V < mV)

Kuzeydoğu Grubu

ğızarta “kızartma” (Trab., TYA, 45/26)

4.2.2.3.2. d sesinin yutulması (V < dV)

Doğu Grubu

günüz “gündüz” (Erz., ErzİA, 91/117)

onsora “ondan sonra” (Erz., ErzİA, 94/17)

herhal “herhalde” (Erz., ErzİA, 209/18)

Bat Grubu

ğünüz “gündüz” (Isp., ADÜM I, 67/1)

oluü için “olduğu için” (Tok., TİYA, 20/20/2)

peşien “peşinden” (Tok., TİYA, 74/11/7)

Kuzeydoğu Grubu

zamānuma “zamanımda” (Riz., RİA, 9/1)

kenimize “kendimize” (Trab., TYA, 62/19)

inimiz zaman “indiğimiz zaman” (Trab., TYA, 49/40)

4.2.2.3.3. ğ sesinin yutulması (Ø < ğ < ğ)

Kuzeydoğu Grubu

meşul “meşgul” (Riz., RİA, 17/42)

4.2.2.3.4. s sesinin yutulması (V < sV)

Batı Grubu

'baḥacāñ “bakacaksın” (Nev., NevYA, 119/1/8)

4.2.3. Sözcük Sonunda Ünsüz Düşmeleri

4.2.3.1. Erime

4.2.3.1.1. p sesinin erimesi (V < Vp)

Kuzeydoğu Grubu

ġidu “gidip” (Riz., RĪA, 10/218)

4.3. Ünsüz Yitimi

‘kāva “kavga” (Riz., RĪA, 17/42)

4.4. Hece Kaynaşması

onsora “ondan sonra” (Erz., ErzĪA, 94/17)

herhal “herhalde” (Erz., ErzĪA, 209/18)

‘baĥacān “bakacaksın” (Nev., NevYA, 119/1/8)

4.5. Ünsüz Tekleşmesi

evel “evvel” (Erz., ErzĪA, 39/130)

sevmemisa “sevmemişse” (Trab., TYA, 132/76)

ıııh “azıcık” (Nev., NevYA, 121/2/8)

heç olmasa “hiç olmazsa” (Erz., EĪA, 11/14)

cubesinden “cübbesinden” (Erz., EĪA, 210/43)

temusda “temmuzda” (Nev., NevYA, 119/1/4)

haca “hacca” (Erz., ErzĪA, 190/10-12)

eseh “essah” (Trab., TYA, 47/23)

nezetl olur “lezzetli olur” (Nev., NevYA, 128/5/52)

4.6. Hece Yutumu

ölizi “ölünüzü” (Diy., DĪA, 97/XXV/41)

SONUÇ

Bu çalışmada elde edilen aşağıdaki sonuçların, Amaç bölümünde sorulan sorulara yanıt olması hedeflenmiştir:

1- Sözcük başında erime ve büzülme-derilme olaylarına rastlamıyoruz. Bunun nedeni de erimenin ve büzülme-derilmenin yapı gereği ünlüyle başlıyor olması. Ancak sözcük başında yutulma örnekleri bulunmaktadır. Buna göre sözcük başında karakteristik olarak olan yutulma olayına rastladığımız ünsüzler y, g ve h ünsüzleridir. Sözcük başında y sesinin düşmesi olayını Türk dilinin eski devirlerine dayandırabiliriz. Bu ünsüz yarı ünlü ve akıcı olduğu için sözcük başında düşme eğilimindedir. g ünsüzü de y ünsüzüne nispeten düşme eğilimi gösteren başka bir ünsüzdür. Türk dilinin tarihi devirlerinden beridir g ünsüzünün düşmesi olayına rastlamaktayız. g ünsüzü önde ve artta olmak üzere iki türdür. Önde olan g sesi düşerken önce y ünsüzüne dönüşür, daha sonra düşer. Artta olan g (ğ) ünsüzü ise önce ğ ünsüzüne dönüşür, daha sonra düşer. h ünsüzü de bir başka düşme eğilimi gösteren ünsüzdür. Çoğunlukla Türkçe olmayan kelimelerde bulunan h sesi, birçok yöremizde düzenli bir şekilde düşer. Özellikle özel isimlerde düşme eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir.

2- Sözcük içinde erime olayı için yaygın olarak kabul edilen ünsüzlerimiz şunlardır: y, r, l, n, ğ, h, k ve v. Bu seslerden y, l, ğ ve r sesi akıcı ünsüzlerden oldukları için sözcük içinde düşme eğilimi göstermektedirler. Sözcük içinde y erimesi kendinden önceki ünlüyü uzatma eğiliminde olmuş ve en çok e ünlüsünü uzatmıştır (ē). Sözcük içinde r erimesinde ise r sesinin akıcı bir ünsüz olmasının yanında kullanılış ve söyleyiş zorluğunun bulunması etkili olmuştur. r sesin düşmesi özellikle Batı grubu ağızlarının karakteristik özelliği sayılmıştır. Bazen ünlü uzamasına sebep olurken, bazen de ünlüsünü uzatmadan erimiştir. –ken ekinin önündeki r ünsüzü, -yor şimdiki zaman ekinin r ünsüzü, t ünsüzünden önce gelen r ünsüzünün genel olarak düştüğü tespit edilmiştir. Genellikle eklerde düşmesine rastlanan r sesi var-, ver-, bir, kırk, sonra gibi sözcüklerde de düşme eğilimi göstermektedir. l ünsüzü de y ve r ünsüzleri gibi akıcıdır. l sesi, Türk dilinin tarihi devirlerinden beri daha çok n ünsüzü ile sızıcılaştırmıştır. Ancak Anadolu ağızlarında

düştüğü örneklere ulaşmak mümkün olmuştur. n ünsüzü özellikle sonra sözcüğünde karakteristik bir biçimde düşer. Aynı zamanda işaret zamirlerinin çokluk şekillerinde de n sesinin düştüğü örneklere rastlamış bulunmaktayız (onlar, bunlar). ğ ünsüzü ise sızıcılaştıktan sonra özellikle Anadolu ağızlarında düşme eğilimi göstermiştir. Düştükten sonra ise önündeki ünlüyü büyük çoğunlukla uzatmıştır. h ünsüzü Türk dilinde bulunmayan bir ünsüz olduğundan yabancı kökenli sözcüklerde görülmektedir. k ünsüzünün erimesinin sebebini patlayıcı bir ünsüz olduğu için söyleyişinin güç olmasına dayandırabiliriz. Özellikle akşam, çokmuş, yokmuş, öksüz gibi kelimelerde nispeten daha fazla görülen bu erime gelecek zaman eki –acak, -ecek eklerinin bulunduğu fiillerde de görülmektedir. k ünsüzü de kendinden önce gelen ünlüyü uzatarak erimiştir. v ünsüzü çoğunlukla evvel sözcüğünde düşmüştür. Bunun dışında g > ğ > v > Ø değişiminin etkisinde düştüğü söylenebilir (dög- > döğ- > döv- > dömüşler “dövmüşler”).

3- Sözcük içinde büzülme-derilme olayında ise karakteristik bir karakter kazandığı düşünülen ünsüzler şunlardır: y, n, ğ, h ve v. Görüldüğü gibi birkaç küçük farkla sözcük içinde eriyen ünsüzlerle aynı ünsüzlerdir.

4- Sözcük içinde yutulma olayına h ünsüzünde birkaç örnekte rastlıyoruz.

5- Sözcük sonunda erime olayı karakteristik olarak r, l, n, h ünsüzlerinde karşımıza çıkmaktadır. Bu seslerden r ünsüzü en çok eriyen ünsüzdür denilenbilir. r sesi -lar çokluk ekinde, -yor şimdiki zaman ekinde, bildirme ekinde düşme eğilimi göstermektedir. l ünsüzü sözcük sonunda en çok nasıl soru sözcüğünde düşmüştür. n ünsüzü daha çok –ken ekinin son sesinde düşmüştür. Bunun dışında birkaç örnekte ise ayrılma (ablatif) hali eki olan –dAn ekinde düşmüştür. h ünsüzü ise yine Türkçe olmayan sözcüklerin sonunda düşme eğilim göstermiştir.

6- Sözcük sonunda yapı gereği büzülme-derilme ve yutulma örneklerine rastlanmamıştır.

7- Karakteristik olmayan ünsüz düşmelerinden de kısaca söz etmek gerekir.

8- Sözcük başında karakteristik olmayan ünsüz düşmelerinde erime ve büzülme-derilme olaylarına rastlanmamıştır.

9- Sözcük başında karakteristik olmayan yutulma olayında ise k ve v ünsüzlerinin örneklerini görmekteyiz.

10- Sözcük içinde karakteristik olmayan erime olayında m, f, ş ve z ünsüzlerinin örneklerini görmekteyiz.

11- Sözcük içinde karakteristik olmayan büzülme-derilme olayında ise yine f ünsüzü ve yanında da birkaç örnekle z ünsüzünü görmekteyiz.

12- Sözcük içinde karakteristik olmayan yutulma örneklerini ise şu ünsüzler oluşturmaktadır: b, c, d, g, m, s, z.

13- Anadolu ağızlarından incelenen metinlerden bulunan örneklere dayanarak şu yorumları yapabiliriz:

Bartın: Batı grubu ağızlarının III.alt grubunda yer alan Bartın ağızında karakteristik özellikte düşen ünsüzleri şu şekilde gösterebiliriz: ğ, r, y. Karakteristik olmayan ünsüzler ise şunlardır: l, n, k, h, t.

Burdur: Batı grubu ağızlarının I.alt grubunda yer alan Burdur ağızında karakteristik olarak düşen ünsüzler şunlardır: ğ, r, n, y. Karakteristik olmayan ünsüzler ise şunlardır: f, p, v, h, l, k, t.

Diyarbakır: Doğu grubunun I.alt grubunda yer alan Diyarbakır ağızında karakteristik olarak düşen ünsüzler şunlardır: r, l. Karakteristik olmayan ünsüzler ise şunlardır: n, y.

Erzurum: Erzurum Doğu grubu ağızlarının II.alt grubunda yer almaktadır. İncelenen metinlere göre karakteristik düşmelerde karşımıza çıkan ünsüzler şu şekildedir: y, l, n, h. Karakteristik olmayan ünsüzler ise şunlardır: ğ, k, t, v, z, b, m, d, f, c.

Isparta: Batı grubunun I.alt grubunda yer alan Isparta ağızında karakteristik olarak düşen ünsüzler şunlardır: ğ, r. Karakteristik olmayan ünsüzler ise şunlardır: l, h, n, y, k, f.

İzmir: Batı grubunun I.alt grubunda yer alan İzmir ağızında karakteristik bir şekilde düşen ünsüzler şunlardır: ğ, r, y. Karakteristik olmayan düşmelerde ise şu ünsüzler vardır: l, n, k, h, v.

Kütahya: Batı grubunun I.alt grubunda yer alan Kütahya ağızında en çok r sesi düşmüştür. Karakteristik olmayan ünsüz düşmelerinde ise ğ, h ve v ünsüzleri vardır.

Nevşehir: Batı grubunun VIII.alt grubunda yer alan Nevşehir ağızında ünsüz düşmelerinde karakteristik özellik gösteren ünsüzler şunlardır: ğ, y, k, h, r. Karakteristik olmayan ünsüzler ise şunlardır: v, f, t, z, l, n, s, m, g, d.

Rize: Rize Kuzeydoğu grubunun I.alt grubunda yer almaktadır. Ön seste en çok düşen ünsüzleri h ve y ünsüzleridir. İç seste en çok düşen ünsüzleri h, y, ğ, r ünsüzleridir. Son seste en çok düşen ünsüzleri ise r ve h sesleridir. b, d, g, s, p, l ünsüzleri ise karakteristik olmayan ünsüz düşmelerine örnek gösterilebilir.

Sivas: Batı grubunun VI.alt grubunda yer alır. Karakteristik olarak düşen ünsüzleri şunlardır: h, ğ, y, k, n. Karakteristik olmayan ünsüzler ise şunlardır: g, t, d, r, l, v, f, z.

Tokat: Batı grubunun VI.alt grubunda yer alan Tokat ağızında karakteristik bir biçimde düşen ünsüzler şunlardır: ğ, h, k, k, l, n, r, y. Karakteristik olmayan ünsüzler ise: f, d, t, v, g ve ŋ ünsüzleridir.

Trabzon: Kuzeydoğu grubunun I.alt grubunda yer alan Trabzon ağızındaki ünsüz düşmelerinde karakteristik özellik gösteren ünsüzler şunlardır: ğ, y, r, n, h, k. Karakteristik olmayan ünsüzler ise şunlardır: v, t, p, g, l, f, m, d, z, s, ş.

Uşak: Batı grubunun I.alt grubunda yer alan Uşak ağızında karakteristik düşen ünsüzler şunlardır: ğ, h, y, r, v, l. Karakteristik olmayan ünsüzler ise: t, k, g, m, z ünsüzleridir.

Balıkesir: Balıkesir ağızı Batı grubunun I.alt grubunda yer alır. Karakteristik olarak düşen ünsüzleri şunlardır: r, ğ, y. Karakteristik özellikte olmayan ünsüzleri ise şunlardır: n, l, h, t, k, s, v.

KAYNAKÇA

- ALİBEKİROĞLU, Sertan. (2013). “*Türkçede Ön Seste Y*”, *Turkish Studies* 2013, s. 20.
- AKSAN, Doğan. (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BOZ, Erdoğan. (2001). “*Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu*”, *Türk Dili* 2001, s.856-864.
- CAFEROĞLU, Ahmet. (1994). *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme 1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DEMİR, Nurettin. (2002). “*Ağız Terimi Üzerine*”, *Türkbilig* 2002/4, s. 105-116.
- DEMİR, Necati ve Ülker ŞEN. (2006). *Sivas İli ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- DEMİR, Necati. (2006). *Tokat İli Ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- DEMİR, Necati. (2006). *Trabzon İli Ağızları*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican. (1999). “*Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri*”, *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni 1999*, s.43-48.
- ERGİN, Muharrem. (2011). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basın/Yayım/Dağıtım.
- ERTEN, Münir. (1994). *Diyarbakır Ağzı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GEMALMAZ, Efrasiyap. (1995). *Erzurum İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GEMALMAZ, Efrasiyap. (1989). “*Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine*”. *Türk Kültürü Araştırmaları, Halil Fırat Alasya'ya Armağan*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1989, s.3.

GÜLSEVİN, Gürer. (2002). *Uşak İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GÜLSEVİN, Gürer. (2013), “*Ses Bilgisinde 'Çevre Şartı' Kavramı ve Ağız İncelemelerindeki Önemi*”. *Turkish Studies Volume 8/9 Summer 2013*, s. 49-62.

GÜNAY, Turgut. (2003). *Rize İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

HATİPOĞLU, Vecihe. (1978). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

İMER, Kamile. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

KARAAĞAÇ, Günay. (2015). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.

KOÇ, Aylin. (2010). “*Alıntı Kelimerde Son Ses Düşmesi*”. *Turkish Studies Volume 5/4 Fall 2010*, s.1340-1363.

KORKMAZ, Zeynep. (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep. (2007). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 3*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep. (2015). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 4*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KÜRKÇÜOĞLU, Kemal Edip. (1991). *Urfa Ağzı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

MUTLU, Hüseyin Kahraman. (2008). *Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SAGIR, Mukim. (2002). “*Ses Olayları Bakımından Anadolu Ağızları*”, A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 20 2002, s. 1-7.

TOK, Turgut. (2008). “*Denizli İli Ağızlar Vurguya Dayalı Ünsüz Düşmeleri*”. *Turkish Studies Volume 3/7 Fall 2008*, s. 841-848.

VARDAR, Berke. (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

VURAL, Hanifi ve Tuncay BÖLER. (2011). *Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.